Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
...РЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ...-һээ гарана. | № 99 (18422) | 1990 оной апрелиин 28, суббото | Сэн 3 мүн.

ЛИ ПЭН ЛЕНИНГРАД ЕРЭБЭ

ЛЕНИНГРАД. (ТАСС). КНР-эй Гүрэнэй Соведэй Премьер Ли Пэн һамгантаяа апрелиин 26-да Нева мүрэнэй эрье дээрэхи хотодо ерэһэн байгаа.

Ленинградта ерээд байха үедөө Ли Пэн «Электросила» нэгэдэлдэ хүрэбэ. Хүрээлэлгэдэ ороһон жэлнүүдтэ һаһа бараһан, алуулһан ленинградайхидай, сэрэгшэдэй дурасхаалые ёһолон хүндэлһэн Пискаревско мүнхэлэлгын хүүр дээрэ тэрэ венок табиһан байгаа. Ленинградые баатарлигаар хамгаалагшадта зорюулжа, Илалтын талмай дээрэ бодхоогдоһон хүшөөгэй дэргэдэ баглаа сэсэгүүд табигдаба.

Ли Пэн Эрмитажай уран һайханай суглуулбаринуудые хараа.

Энэл үдэртөө айлшамнай Советскэ Союзһаа мордобо. Тэрэ Совет правительствын уряалаар хани ёһоной албанай хэрэгээр манай орондо ерэһэн байгаа.

...ГЭЕЭ ОЙЛГОЛСОЛГО—ХУБИЛГАН ...ЭНЭДХЭЛГЫН ТҮШЭГ ТУЛГУУРИ

...лай ажалша коллективүүдтэ М. С. Горбачевой хэһэн уулзалганууд

... (ТАСС). Орон ...льно-экономиче... байдалые үндэ... тула, улам ... тула юу ... Ураалай ажал... СССР-эй ...КПСС-эй ЦК-гай Ге... ...тарь М. С. Горбачев ... уулзалгануудай ... нэгэнтэ бэшэ ... Апрелиин ... Сергеевичэй ... ерэлгын хоёр... ...оно.

...нинь «Уралмаш» ...ленидэ тэрэ нэ... ...эришэдтэй, ин... ...ческэ хүдэлмэ... ажалша коллек... түлөөлэгшэдтэй, ... хэдэн ... хөөрэлдэһэн ... хөөрэлдөөн... дуратайшуулай ... соо багтаха ар... ...дэрэһээ олон ...шайхидай суг... талмай руу ...дамжуулагда...

... бүтэмжэтэй һайн ... таанадтай хөө... зүсэлэнтэй бай... М. С. Горбачев уул... хэлэбэ. «Ямар ... һанаа зобоо... ...ша туһада ... юумэ хэһэн, мү... байһан, саашадаа ... Ураал — энэ хүсэн ... нютаг мүнөө ... ехэ дутуу дунда... ...түбэгүүд... ...жо байна. Имаг... экономиче... хүн зоной һуу... ...талааршье. Эдэ ... һанаа зобоо... ...хүдэлгэнэ. ...бидэнэйшье һанаа ... үргэгдэһэн мэдээ... байһые уралмашай... ...соо хэһэн уул... хөөрэлдэөнүүд... най элирхэйлэн харуулна. Хүнүүдэй һанаагаа зобожо байһаниинь маанадта эли. Юрэдөө, Ураалай үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөлгэдэ ехэ дутуу дунданууд үзэгдэжэ байна гэжэ хэлэжэ болоно. Нэгэ талаһаа — ехэ зорилгонуудые саашадаашье шиидхэхэ аргатай түгэлдэр кадрова ба эрдэм ухаанай хүсэн байгуулагдаа, нүгөө талаһаа — экологиин асуудалнууд, хүн зоной хүшэр хүндэ һуудал байдал табигдана.

Энэ талаар өөһэдынгөө һанамжануудые хэлэхыень М. С. Горбачев уралмашайхидта дурадхаба.

Манай уулзалга, минии танай областьдо ерэлгэ экономическа реформо хүгжөөлгын тон шухала шататай тудалдаба гэжэ тэрэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ. Бидэ энэ реформын бэлэдхэлэй шатые дабажа гарахадаа, маанадай ажаһуужа байһан орон доторхи байдалаа ойлгобобди. Магад, гол түлэб амжалтануудай түйлагдажа байһые ойлгобошье, ямар ехэ дутуу дунданууудай тохёолдожо байһые мэдэрнэбди. Экономикын һалбарида олохон хандасануудые, ажахы эрхилэлгын шэнэ онол аргануудые туршажа үзөөбди. Нэгэниинь таараа, нүгөөдэнь үгы, зарим газарта алдуу эндүү гаргаабди.

Тиибэ яабашье, энэ хадаа бидэнэй гаталһан оронойманай түүхын эгээл асари ехэ эрид эрьелтэ тухай хөөрэлдөөнэй гарахада, бэелүүлэгдээгүй үшөөл ехэ юумэн бии байна. Хуули ёһоной талаар ехэ юумэн гуримшуулагдаа, экономическа дүй дүршэлшье бии болоо. Дүй дүршэл олообди, тад ондоогоор бодомжолжо эхилээбди, нэгэ нэгэнтээ ондоогоор хөөрэлдэжэ захалаабди. Экономическа реформо гүнзэгыгөөр, шууд сэхээр бэелүүлхэ аргатай оршон байдал байгуулагдаа.

Тиимэһээ энэ талаар хөөрэлдөө хэхэ шухала. Угайдхадаа, һанаагаа зобожо байһыетнай харанаб. Эндэ хэблэлдэ, иимэ юумэн элеэр харагдана. Хайшан гэжэ, ямараар ажаһууха гээшэбибди? һуудал байдалаа улам һайжаруулхын тула, оршон байдалые һайн тээшэнь хубилгахын тула бидэ юу хэхэ гээшэбибди гэһэн хөөрэлдөөн болохо зэргэтэй. Юрэдөө, арад зоной тэсэбэри һалажа байна. Эгээл тиимэһээ эндэ ерэһэн ушарни намда тон шухала удхатай шанартай юм.

СССР-эй Президентын соведэй хоёр заседани, СССР-эй Федерациин соведэй ба Президентын соведэй хамтын заседани үнгэргөөбди. Бидэ энээндэ дахинаа бусахабди, бүхы юумэ гүнзэгыгөөр шүүжэ үзэхын тула арад зонтой хөөрэлдэхэ байнабди. Хэрбээ нэгэ нэгэе ойлгоо гэээшэ һаамнай, иимэ юумэн маанадта бултандамнай ашатай туһатай байха бшуу. Ажалшадта, орондомнай дурадхагдаһан юумэн эрид эрьелтэ бэелүүлхээр хараалагдана. Бага бэрхэшээл түбэгүүдтэйгээр энэ зам гаталан дабахын тула ехэ юумэ бэелүүлхэ хэрэгтэй.

Удаань «Уралмаш» нэгэдэлэй генеральна директор **И. И. Строганов** үгэ хэлэхэдээ, предприяти тухайдаа тобшохоноор хэлээд, коллективэй урда табигдажа байһан зорилгонууд, асуудалнууд тухай хөөрэбэ.

Сүлөөтэ дэлгүүртэ орохо шухала гэжэ Та, Михаил Сергеевич, «Уралмашай» ажалшадтай уулзалгануудайнгаа нэгэн дээрэ хэлээ һэнта. Энэ зүб гэжэ һананаб. Иимэ һанал бодолыетнай бидэ дэмжэнэбди гэжэ предприятиин хүтэлбэрилэгшэ үгөө үргэлжэлүүлбэ.

Мүнөө энэ зорилгоёо бэелүүлхэ хэрэгтэмнай юун маанадта һаад ушаруулнаб? Нэгэдэхинь, энэ хадаа кооперацитай адли тэгшэ бэшэ эрхэтэй байлга болоно. Үйлэдбэриин кооперативуудай түлөө тэмсэнэбди. Гэбэшье мүнөө дээрээ тэдэнэртэй ана-мана мүрысэжэ шадахагүй байнабди. Хоёрдохинь, сүлөөтэ дэлгүүртэ ороходоо, ямар юумэ заабол бэелүүлхэ шухала гэжэ тоолонобибди гэхэдэ, энэ хадаа эдеэ хоолой 4—5 зүйлэй сэнгүүдые наринаар хиналга мүн. Үшөө юуб гэхэдэ, сэнгүүдэй дээдэ захые заабол тодорхойлхо хэрэгтэй. Бидэ прейскурантын сэнтэйбди, тэрээнһээ дээшэ гаража болохогүй оптово сэнгэй заха хизаарай ямар байха ёһотойе мэдэхэ шухала. Гурбадахинь, ямар юумэндэ тогтожо хэлэхэ хүсэлэнтэй байгаабиб гэхэдэ, энэ хадаа налог тохолго болоно. Мүнөө правительство энэ гуримые зүбшэн хаража байна.

Сэхыень хэлэхэдэ, бидэ энээн тушаа өөһэдынгөө дурадхалнуудые бэлдээбди, тэдэнииые зохёолгодо манай мэргэжэлтэд хабаадаа һэн. Ушарынь гэбэл мүнөөнэй ёһо гуримай үндэһөөр нэгэдэлдэ үйлэдбэреэ үргэдхэхэһөө гадна, тэрэниие ёһотой һайнаар хүгжөөхэшье мүнгэн үлэнэгүй. һайнаар ажаһуухын, ажалаа эрхилхын тула наада захань ашаг олзын 60-һаа доошо бэшэ процентнь маанадта үлэхэ ёһотой. Энэ асуудалые дэлгэрэнгыгээр хаража үзэхэ, энээндэ ушар ёһо ойлгодогоор хандаха шухала. Юундэб гэхэдэ, «Уралмаш» мэтын тиимэ предприятинууд багашаг предприятинуудһаа тад илгаатай гээшэ. Юуб гэбэл, манайда хүдэлмэришэдэй ажаһуудаг газартаа бии байгаа хүн зоной ажаһуудал хангалгын, соёлой болон бусадшье эмхи зургаанууд маанадай харгалзалга доро байдаг.

Гэр байрын түлбэриин багашагшье һаань, мүнөө нэгэдэлнай жэл бүхэндэ гансал гэр байрын талаар 7 миллион түхэригэй гарзада ороно. һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаанууд, бусад объектнүүд мүн лэ гарзатай байһаар. 45 мянган квартира манай балансда бии, тэрэ мүнөө 12 мянган хүн гэр байрын оошорто тоологдоно. Энэ юунһээ С... гэхэдэ, бидэ байрын гэрнүүдые ехээр бэряашье һаа «Уралмашта» хүдэлдэггүй хүнүүдтэ үгэхэ баатай болонобди...

М. С. Горбачев: Энэмнай ехэл хүндүүлхэй асуудал гэээшэ. Тэрэ гансал «Уралмашта» бэшэ, харин Ураалай экономическа үргэн ехэ районой бусад заводуудта хабаатай бэшэ гү?

И. И. Строганов: Хүдэлмэриин шэнэ һууринуудые нэмэжэ байгуулхадаа, ехэ алдуу гаргаһан байгаабди. Юрэдөө, ямар нэгэн сагта хүн тухай, социальна үндэһэ һуури тухай мартажархёобди. Имагтал энэ хадаа манай эндэхи үргэн ехэ районой эгээл хүндүүлхэй асуудал гэээшэ. Хоёрдохинь, бидэ бултадаа хүдөө ажахые ехээр унагаагаабди. Туһалхаһаа гадна, энэ талаар бүхы ажал хэрэгүүдээ шууд сэхээр хубилгахаар саг хүрэжэ ерээ...

М. С. Горбачев: Танай предприятида ажалай бүтээсэ яһала ехэ байна гэжэ анхарбаб. Энэ ушар үйлэдбэриие һэльбэн шэнэдхэлгэтэй, сэнгүүдые тогтоолготой гэхэ гү, али ажал хэрэгые эршэдхэлгэтэй холбоотой аабза?

И. И. Строганов: Эршэмтэйгээр үргэдхэн хүгжөөлгэтэй холбоотой байһаниинь халагламаар...

М. С. Горбачев: Таанадай тоолон гаргаһанай ёһоор, шэнэ экономическа харилсаануудта оролго машина бүтээлгые буруу һүргэхэдөө болохо байна гэжэ хэлэхэдээ, та ямар юумэ хараада абанабта?

И. И. Строганов: Эдэ тоолон гаргалганууд түсэблэгдэһэн һомололгонуудта үндэһэлнэ. Союзай бюджедтэ — 30 процент, республиканска бюджедтэ 20 процент оруулхаһаа гадна, газарай, электрын элшэ хүсэнэй, ажалай нөөсэнүүдэй түлөө шэнэ түхэлэй түлөэринүүд нэмэгдэхэ байна. Хэрбээ эдэ бүгэдые нэмэбэл, маанадта ашаг олзымнай 30 процентһээ баганиинь үлэхэл. Энээн дээрэһээ фонднуудые бүридүүлгэдэ юуншье үлэхэгүй. Энэмнай маанадта үндэһэн шухала асуудал мүн.

М. С. Горбачев: Таанад өөһэдынгөө гаргаһан продукциие бусад иимэрхүү зүйлнүүдтэй жэшэжэ харадаг гүт? Тэдэнэй хоорондо ямар илгаа бииб?

И. И. Строганов: Карьертэ хүдэлхэ манай экскаватор харин оронуудта бүтээгдэһэн эгээл һайн иимэ классай машинануудһаа дутуугүй юм гэжэ жэшээ болгон хэлэхэ байнаб. Совет захилшадта энэ техникэ 90 мянган түхэригөөр худалдагдабди, харин гүрэнүүдтэ экскаватор бүхэн 600 мянганһаа доошо ородоггүй.

Манай институдай коллектив орёо шанга тэмсэлэй ойртоһон оршон байдалые мэдэржэ байнабди гэжэ Хүндэ машина бүтээлгын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай директор **Г. Н. Башилов** хэлэбэ. Министрэй ямараар хандаһанһаа, мүн бусадшье түхэл шэнжэнүүдһээ энээниие мэдэрнэбди. «Уралмашта» бүтээгдэһэн машинануудай хүдэлдэггүй газар орон доторнай олдохогүй. Энээнтэй дашарамдуулан, заводой эрдэм наукада кадрнуудай ямар байдалтай байһан тухай асуудалда анхаралаа хандуулхые хүсэнэб. Дүй дүршэлтэй конструкторнууд, технологууд, научна институудта, кооперативуудта хүдэлхөөр ошоно. Ушарынь юуб гэхэдэ, 1987 ондо манай пред-

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

Буряадай АССР-эй Верховно Соведтэ

ТҮРҮҮШЫН ЗАСЕДАНИ

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин нэгэдэхи заседани дээрэ Верховно Соведэй Президиумэй шэнэ бүридэл һунгагдаһан байгаа. Верховно Соведэй Президиум республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэһээ, тэрэнэй хоёр орлогшоһоо, Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэрһээ бүридэнэ гээд һануулха хэрэгтэй.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүшын заседаниие Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **В. В. Саржан** хүтэлбэрилбэ.

Верховно Соведэй Президиум Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин байгша оной майн 3-да нээгдэхэ хоёрдохи заседани дээрэ хаража үзэхэ асуудалнуудые баталба.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин хоёрдохи заседани дээрэ удаадахи асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ юм:

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведые байгуулга;

Буряадай АССР-эй Арадай хиналтын комитедые һунгаха тухай;

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай хүдэлмэри тухай саг зуурын дүримые баталха тухай;

Республикын хүн зониие эдеэ хоолоор хангалгые һайжаруулха талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай;

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседаниие үнгэргэхэ болзор тухай.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай хүдэлмэри тухай саг зуурын дүримые баталха тухай асуудалаар Верховно Соведэй Президиумэй таһагые даагша **А. Д. Чукаев** мэдээсэл хэбэ. Тус асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэр — арадай депутадууд **Г. К. Языков, Ю. И. Алексеев, Д. Т. Цыремпилов, И. Т. Павлов,** Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо **Р. Б. Гармаев** болон бусад һанамжаяа хэлээ.

Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай нэрые тодорхойлхо талаар яһала дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн болобо. Жэшээлхэдэ, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Национальна асуудалай талаар саг үргэлжын комиссиие Верховно Соведэй Национальна асуудалай, нацинууд хоорондын харилсаануудые хүгжөөхэ талаар комисси гэжэ нэрлэхэ хэрэгтэй гээд Верховно Соведэй Президиум тоолобо.

Тиимэһээ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум иимэ тогтоол баталан абаба: «Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай хүдэлмэри тухай» саг зуурын дүримэй проектые зүбшэн хэлсэхэ үедэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай гэшүүдэй хэлэһэн ажаглалтанууд ба дурадхалнуудые гол түлэб зүбшөөгөөд, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин хоёрдохи заседани дээрэ зүбшэн хэлсэхыень дурадхаха».

Республикын Верховно Соведэй Президиумэй заседани дээрэ депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэеэ дүүргэхэ ябадалтай дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта сүүдхэ бүри үгтэхэ мүнгэнэй хэмжээн ба гурим гэһэн асуудал хаража үзэбэ. Энэ асуудалаар Верховно Соведэй харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ А. С. Берещинов мэдээсэл хэбэ.

Энээгээр Республикын Верховно Соведэй Президиумэй түрүүшын заседани хүдэлмэриеэ дүүргэбэ.

Манай корр.

Кандидатурануудаа болюулба

1990 оной майн 5-да дахинаа үнгэргэгдэхэ һунгалтын Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абаһан тухай байгша оной апрелиин 1-дэ мэдээсэһэн байгаабди.

Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин мэдээсэһэнэй ёһоор, һунгуулиин Гүрэльбын 108-дахи округһоо арадай депутадта кандидат **В. Б. Базаров,** һунгуулиин Тресковско 119-дэхи округһоо арадай депутадта кандидат **М. М. Брянский** кандидатурануудаа болюулба.

...КОЛХОЗНИГУУДТА, СОВХОЗУУДАЙ, ХАМҺАБАРИИН ХҮДӨӨ АЖАХЫНУУДАЙ, ...ХООЛОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИИН ХҮДЭЛМЭРИШЭДТЭ, СААД УРГУУЛАГШАДАЙ НЭГЭДЭЛНҮҮДЭЙ ГЭШҮҮДТЭ, РЕСПУБЛИКЫН БҮХЫ АЖАЛШАДТА ...КПСС-эй ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ

ХАНДАЛГА

...нүхэд!

...республикын улад зониие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр ...хардуу шанга зандаа байһаар. Олон газар нюта... ...сагаан эдеэн, хартаабха, овощ болон үрэ-жэмэсэй ...мор байха юм. Гэхэтэй хамта газар тариалангай ...ажалай продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилхэ арга ...тэд дүүрэнээр ашаглагданагүй. Арад зоноо эдеэ ...лөөр хангалгые һайжаруулха гэээшэ зайлуулашагүй ...хэрэг гэжэ мэдэрһэн КПСС-эй обком, Буряадай ...Министрнүүдэй Совет колхознигуудта, совхозуудай, ...ажахынуудай, эдеэ хоолой промышленностиин ...хүдэлмэришэдтэ, саад ургуулагшадай нэгэдэлнүүдэй гэ... ...республикын бүхы ажалшадта хандажа, арбан хо... ...табан жэлэй түгэсхэхы жэлдэ аграрна секторые хүг... ...эрид хубилалта оруулжа, бүхы шатын ажахы... ...һү, овощ болон газар тариалангай, мал ажа... ...продукци үйлэдбэрилгые хурдан түргэнөөр дээшэ... ...уряалаа.

...зорилгонуудые бэелүүлхын тула байгша ондо хүдөө ...продукци үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ талаар иимэ ...нүүдые бэелүүлхэ хэрэгтэй юм. Сагай уларилай ...тай байһанһаа уламжалан, колхоз, совхоз бүхэндэ ...ажахын бусад предприятинуудта ойрын үдэр... ...хаборай тарилгада бэлдэхэ хүдэлмэреэ дүүргэжэ, та... ...таарамжатай хаһа болзорто, һайн шанартайгаар үн... ...хэрэгтэй. Тиихэдээ хартаабха, овощой тарилгые хороон... ...ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлжэ, хартаабха, овощ ...үйлэдбэрилхын тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй.

...Верховно Соведэй сессинүүд дээрэ баталагдан ...һуури, Газар, Арендэ, Өөрыгөө хүтэлбэрилхэ тухай бо... ...хуулиин документнүүд мүнөө бүхы арад зониие ...хангаха шухала асуудалнуудые шиидхэхэдэмнай ...арга боломжо олгоно.

...нютагуудай хүн зониие, промышленна предприя... ...эмхинүүдэй зургаануудай коллективүүдые газар ...продукци үйлэдбэрилгэдэ олоор хабаадуулха зо... ...совет, ажахын органууд нютаг бүхэндэ хамтын ...хэрэглэхэ, мүн тэжээл бэлэдхэхынь тула колхоз, ...болон бусадай мэдэлэй газарһаа хахалагдаһан, ...участогуудые хубаарилан үгэхэ болоно.

...хүгжөөлгэдэ харюусалгата хаһа хүрэжэ ерэбэ. ...үбэлжэлтые эмхитэйгээр үнгэргэхэ гэээшэ шу... ...болоно. һүрэг малаа зунай бэлшээридэ гаргаха... ...һаалиин мал хангаха тэжээлэй цехүүдые таһал... ...хүдэлгэхэ хэрэгтэй. Бэлэдхэлэй пунктнуудта һайнаар ...гаргаһан мал тушаахын тула шахан таргалуултын ...дээшэлүүлхэ болонобди.

...эмхидхэлэй болон салин түлбэриин түрүү гурим ...ажахын тоосоной харилсаае гүнзэгырүүлээд, ...арендэ, гэр бүлын подрядай арга үргэнөөр хэрэг... ...эндэ шухала удха шанартай. Подрядна коллекти... ...хүдэлмэриин аша үрые дээшэлүүлгэдэ ажахынуудай ...хүшэд али болохоор нүлөө үзүүлхэ ёһотой.

Совет, ажахын органууд хубиин хамһабариин ажахы хүгжөөлгэдэ саг үргэлжын нүлөө үзүүлжэ, овощой, хартаабхын үрэһөөр, үрэ-жэмэсэй һөөгүүдээр хангаха талаар, мүн гэр байра шадархи буусаяа элдүүрилжэ үһалха хэрэгтэнь али болохоор туһа хүргэхэ болоно. Хубиин хамһабариин ажахынуудые унаагаар хангахын тула, хэрэгтэй һаань, улад зондо мори худалдажа, түлбэритэйгөөр хэрэглэмжыень хангахаар унаагай моридой хашаа байгуулхада хамаагүй. Колхоз, совхозуудай, промышленна предприяти, эмхинүүдэй хамһабариин ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд энэ жэлэй туршада 35 мянганһаа үсөөн бэшэ поршоонхо, 50 мянган хурьга, 5 мянган тугал, 500 мянган дальбараа улад зондо худалдаха байна. Тиихэдэ байгша оной түрүүшын хахадта бүхы дальбараануудаа, поршоонхонуудайнгаа 60 процентыень хүн зондо худалдажа үрдихэ ёһотой.

Саад ургуулха хамтын нэгэдэл улам бүри үргэнөөр дэлгэрнэ. Энэ хүдэлөөндэ али болохоор туһа хүргэлсэхэ хэрэгтэй. һууриин газарнуудта дүтэ, транспортна харгы замай дэргэдэ участогуудые хубаарилан үгэжэ, барилгын болон бусад материал худалдажа абахадань туһа хүргэхэбди. Саад ургуулагшадай үлүү гараһан продукци һаадгүйгөөр тушаажа абалгые эмхидхэхэ хэрэгтэй.

Хүдөө нютагай ажаһуугша бүхэнэй таарамжатай ямаршье саг болзортоо өөрынгөө хубиин хамһабариин ажахыһаа үлүү гараһан продукцияа һаадгүйгөөр худалдахын тула бэлэдхэлэй контрронуудай материально-техническэ бааза бэхижүүлхээр яаралтай хэмжээнүүдые абахыень эдэ хэрэглэгшэдэй кооперациин хүдэлмэрилэгшэдые бидэ уряалнабди. Мүн эндэ угтамжын худалдаа наймаа һайнаар эмхидхэхэ эрилтэ табигдана.

Тангалайн нөгөө, хушын һамар, һархяаг, жэмэс, халяар болон бусад зүйлнүүдые бэлэдхэлгэдэ лесхозуудай, госкооппромхозуудай хүтэлбэрилэгшэд онсо анхаралаа хандуулжа, энээндэ өөрынгөө эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэдые, һурагшадые, нютагай хүн зониие олоор хабаадуулха болоно.

Үлөөдэһэгүй технологиин үндэһэ һуури дээрэ үйлэдбэрилхэ продукциингаа шанарые дээшэлүүлжэ, болбосоруулан буйлуулха предприятинуудай хүдэлмэриие һайжаруулха талаар эдеэ хоолой промышленностиин ажалша коллективүүд хойшолуулашагүй хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй.

Эдеэ хоолоор хангаха шухала асуудал шиидхэлгэдэ промышленна предприятинуудай, эмхинүүдэй коллективүүдые үргэнөөр хабаадуулха зорилготойгоор колхоз совхозуудтай, мүн хүдөө ажахын бусад предприятинуудтай хоёр талын аша үрэтэй хэлсээнэй гуримаар хүдөө ажахын үйлэдбэриие эршэмтэйгээр хүгжөөжэ, продукциин зарим хубиһаа өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдые хангахаар байгуулһан хамжаань али болохоор дэмжэхэ болоно.

КПСС-эй обком, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет республика дотор бии байгаа хүдөө ажахын арга боломжые хүсэдөөр хэрэглэхэ эдэбхитэй хүдэлмэридэ хабаадалсажа, бүгэдэ арадай хэрэгтэ хубитаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр оруулхыень автономито республикын бүхы ажалшадые уряална.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

ЧЕРНОБЫЛИИН АЮУЛТАЙ СУУРЯАН

Палатануудай заседанинуудай залай фойе соо арадай депутадуудай анхаралда табигдаһан СССР-эй Европодохи хубиин газар нютагуудай радиацида ямараар дайрагдаһые харуулһан картатай танилсалгаар парламентын апрелиин 25-най хүдэлмэриин үдэр эхилбэ. Чернобыльскын атомна электростанцида аюул усалай болоһонһоо хойшо дүрбэн жэл үнгэрөө. Гэбэшье үе саг эндэхи байдалые улам орёо хурса болгоһон байна. Энэ уршагта аюулай аймшагтай ехэ гарза хохидолнуудые имагтал мүнөө гүйсэд дүүрэнээр мэдэржэ захалжа байнабди.

Чернобыльскын АЭС-тэ болоһон аюул усалай хойшолонгуудые усадхаха талаар ниитэ нэгэн программа зохёохо тухай, энэ аюулда хабаатай уршаг түбэг тухай асуудал Союзай Соведэй болон Национальностьнуудай Соведэй хамтын заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа. Чернобылиин асуудал урдахи сесси дээрэ табигдаа һэн. Зохихо программа бэлдэхыень тэрээн дээрэ правительстводэ, Экологиин ба байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтай наринаар хэрэглэхэ асуудалнуудай талаар комитедтэ даалгагдаа һэн гэжэ түрүүлэгшээр һуугша **А. И. Лукьянов** һануулба.

Чернобыльда болоһон уршагта үйлэ хэрэг айхабтар ехэ гарза хохидол тохёолдуулжа, хүн зоной ами наһа таһалһан, тэдэнэй бэеын элүүртэ түйлай ехэ хохидол ушаруулһан байна гэжэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, Онсо байдалай талаар гүрэнэй комиссиин түрүүлэгшэ **В. Х. Догужиев** 1990—1992 онуудта хойшолуулашагүйгөөр бэелүүлэгдэхэ хэмжээнүүдэй гүрэнэй программа дурадхахадаа хэлэбэ. 144 мянга гаран гектарай хүдөө ажахын эдлүүриин газар хэрэглэлгэһээ гаргагдаа, 492 мянган гектарай талмай дээрэ модо отололго болюулагдаа, тиигэжэ 900 миллионһоо дээшэ түхэригэй гол фонднуудай гарза хохидол ушаруулагдаа. Гарза хохидолнуудтай хамта аюул усалай хойшолонгуудые усадхан зайсуулха гаргашануудай ниитэ хэмжээн 9 миллиардһаа үлүү түхэриг болоһон байна. Тэд хүнүүдэй бэедэ, ажабайдалда ушаруулагдаһан гарза хохидолые юугээршье хэмжэхын аргагүйл.

Документын гол дүримүүдтэ элидхэлшэ дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байгаа. Украинын, Белоруссиин ба Россин удаан болзорой программанууд тэрэнэй үндэһэ һуурида табигдана гэжэ тэмдэглэбэ. Радиацяар бузарлагдаһан газар нютагуудһаа хүн зониие ондоо тээшэнь нүүлгэхэ, хүнүүдые медицинын талаар һайнаар хангаха, тэдэнэй бэеын элүүрые һайжаруулха, радиациие ондоо нютагуудта тараахагүй, ямар байдалай тохёолдожо байһан тухай хүн зондо саг үргэлжэ мэдээсэжэ байха талаар шэглүүлэгдэһэн бүлэг асуудалнуудые, эрдэм ухаанай, эмхидхэлэй ба социальна шэнжэтэй бусад ябуулгануудые бэелүүлхэ талаар шэглүүлэгдэһэн үргэн олон асуудалнуудые шиидхэхые эдэ хэмжээнүүдээр хараалагдана.

Экологиин асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **К. С. Салыков** комитедэй тобшололтойгоор үгэ хэлэбэ. Чернобыльскын аюул усалай асуудал хадаа нэн түрүүн обществын үндэһэн аша туһада хабаатай социально-политическэ асуудал болоно гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Энэ аюул усалай хойшолонгуудые усадхалгада хабаадаһан 600 мянга хүнүүдтэ үриеэ тэхэрюулхэ шухала. Бүхы хүсэнүүдээ, мүнгэ зөөриеэ нэгэдүүлхэ хэрэгтэй. Мүнөө дээрээ юун болоноб гэбэл, бултадаа хинан шалгахые дуг ташалдана, нэгэ нэгэеэ шүүмжэлнэ, харюусалгаяа нэгэнһээ нүгөөдэдэнь ашана. Теэд тиигэхэ бэшэ, харин тодорхойгоор гүйсэдхэн бэелүүлхэ хэрэгтэй. Чернобыльскын АЭС-тэ болоһон аюул усалай хойшолонгуудые усадхаха комитет байгуулхые тэрэ дурадхаба. Энэ комитет үргэн хэмжээнэй бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ, һомологдоһон мүнгэ зөөриие гаргашалха, бүхы ябуулгануудые залан хүтэлбэрилхэ ёһотой.

«Атомна аюул усалай» хойшолонгуудые усадхаха талаар республикануудта бэелүүлэгдэжэ байһан хэмжээнүүд тухай Украинын, Белоруссиин болон Россин правительствануудай түлөөлэгшэд **К. И. Масик, А. Т. Кичкайло, Н. Т. Трубилин** гэгшэд мэдээсэбэ. Союзай программые һайшаахые тэдэнэр дурадхаа.

Элидхэл зүбшэн хэлсэхэ талаар үгэ хэлэхэ дурадхалтай байһанаа 65 хүн мэдүүлээ һэн. Гансал эдэ нютагуудай түлөөлэгшэд бэшэ байгаа. Ушарынь юуб гэбэл, Чернобыльскын асуудал хадаа айхабтар үргэн ехэ асуудал болоно гэжэ үгэ хэлэгшэд бултадаа тэмдэглээ. Правительствын программын дүримүүдые дэмжэхэһээ гадна, тэрэниие зохёохо талаар яаха аргагүйгөөр унжагайржа байһан СССР-эй Министрнүүдэй Соведые буруушаан шүүмжэлһэн үгэнүүд соностобо. Тохёолдоһон байдалые гуримшуулан һайжаруулха талаар дан бага саг үлэжэ байна. Дары түргэн, эрид шууд ябуулгануудые хэхэ хэрэгтэй. Аюул усалда дайрагдаһан газар нютагуудые ниитэ-национальна уршаг түбэгтэ ороһон зоно гэжэ соносхохые депутадууд дурадхаба. Уласхоорондын эмхидэ туһаламжа эрин хандаха хэрэгтэй. Аюулгүй байдалай сүм хангагдаад лэ байгаа гэээшэ һаань, атом хэрэглэгдэхэ эрхэтэй. Тиимэһээ атомай элшэ хүсэнэй талаар референдум үнгэргэхэ шухала гэжэ **В. И. Белов** тоолоно.

Дурадхагдаһан программа бүхы депутадуудай зүрхэ сэдьхэл ханаабагүй. Документ соо үйлэ хэрэгүүдэй хүгжэлтые эрдэм ухаанай талаар тайлбарилга гүйсэд дүүрэнээр харуулагданагүй гэжэ нэрэ хүндэтэй уран зохёолшо, эколог **С. П. Залыгин** мэдүүлбэ. Тиимэ шэнжэлгэ хэнгүй, хайшан гэжэ программа зохёохо гэээшэб? Үнэн зүбые элирүүлхын тула тохёолдоһон байдалда гэм зэмэтэй хүнүүдэй ябуулгануудые наринаар шэнжэлжэ, шухала сэгнэлтэнүүдые үгэхэ ёһотой гэжэ **Ю. Н. Щербак** хэлэбэ. Гүрэнэй ямар аша туһа сахижа, аюул усалай болоһые нюуха ёһотой байгаабибди? Хүнүүдэй ами наһанда аюул тохёолдуулха уршаг түбэг түйлай ехэ байһаар. Ушарынь гэбэл, мүнөө болотор эндэхи хүн зондо радиацида дайрагдаха аюул тохёолдуулагдаһаар.

(ТАСС).

ЭЭЛЖЭЭТЭ ЗҮБЛӨӨН

КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудые һунгаха һунгалта үнгэргэхэ талаар областной партийна организациин комиссиин ээлжээтэ зүблөөн болобо. Эндэ гурбан асуудал зүбшэн хэлсэгдээ.

Партиин XXVIII съездын делегадта кандидадуудые бүридхэлдэ абалгын дүнгүүд тухай мэдээсэл тус комиссиин секретарь С. Р. Очиров хэбэ. Тиихэдээ байгуулагдаһан бүхы 14 партийна окружной комиссинуудһаа протоколнууд саг болзор соогоо, зүбөөр бэшэгдэжэ эльгээгдээ гээд тэрэ тэмдэглэбэ. Партийна эдэ бүхы округуудта дүн хамта 76 делегадта кандидат бүридэлдэ абтаа. Олон районуудта делегадта кандидадуудаар нилээд олон партиин гэшүүд дэбжүүлэгдэһэн байна. Иимэ районуудта партиин райкомуудай пленумүүд боложо, нюусаар дуугаа үгэжэ һунгалта үнгэргэһэнэй ашаар делегадта кандидадууд тодоруулагдаһан байха юм. Бүридэлдэ абтаһан делегадта кандидадууд тухай мэдээсэл газетэдэ толилогдохо.

Партиин съездын делегадуудые һунгаха бюллетень бэлдэхэ тушаа асуудалые С. Р. Очиров тайлбарилжа үгэһэн байна.

Удаань Мухар-Шэбэрэй окружной комиссиин түрүүлэгшэ Л. А. Юдина тоосоһон байна. Тус округто Бэшүүрэй, Тарбагатайн Мухар-Шэбэрэй районууд ороно. Бүхыдөө делегадта кандидадуудаар 12 хүн дэбжүүлэгдээ. Партиин райкомуудта үнгэргэгдэһэн пленумүүдэй дүнгөөр оройдоол 4 делегадта кандидат үлөө. Партиин гэшүүдэй зүгһөө окружной комиссиин нэрэдэ гомдол ороогүй.

Энэ зүблөөн дээрэ Октябрьска окружной комиссиин секретарь Б. Ц. Дымбрылов тоосоо. Тиихэдээ гол түлэб делегадта кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар ямар хүдэлмэри ябуулһан тухайгаа хөөрэжэ үгөө.

Зүблөөнэй түгэсхэлдэ областной партийна организациин комиссиин түрүүлэгшэ Б. Н. Николаев олон асуудалнуудта харюусаба.

ҮГЭЕЭ ОЙЛГОЛСОЛГО—ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЫН ТҮШЭГ ТУЛГУУР

(Үргэлжэлэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

приятиие ажахын тоосоондо оруулхада, заводой эрдэм наукын салин хүлhэнэй жасые бүрилдүүлхэ талаар тон таарамжагүй байдалда табигдаhаниинь алдуутай байна.

Экономикын талаар нэгэдэлэй генеральна директорэй орлогшо А. С. Осинцев машина бүтээлгын өөрсэ шухаг хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэдэ «Уралмашай» булюу байдалтай байhые яажа сэгнэхэ ёhотойб гэhэн асуудалда тогтожо хэлэбэ. Предприятида арендэ харилсаанай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ экономист гол анхаралаа хандуулаа. Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономико тээшэ асари ехэ алхамуудые хэхэдээ, реформо эршэмтэйгээр бэелүүлхэ тухай хөөрэлдөөнэй гарахада, общество юундэ hанаагаа зобоноб? Ямар юумэн хүнүүдые айлганаб?— гэhэн асуудалнуудта экономист харюусахадаа, сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролго ямаршье гарза хохидолгүйгөөр үнгэрхэгүй байна гэhэн асуудалда тогтобо. Үйлэдбэриин хэмжээнүүдэй уналгагүйгөөр тэрэ бэелүүлэгдэхэгүй байна. Энэ нэгэдэхинь болоно. Хоёрдохинь, хүдэлмэригүйдэлгэ олошорходоо магадгүй. Эдэ хоёр эрхэ нүхэсэлнүүд гол зүйлнүүд гээшэ. Эдэ бүгэдэ хүнэй hанаа зобооно.

М. С. Горбачев: Хэрбээ энэ замаар ябаха хэрэгтэй гэhэн хөөрэлдөөнэй гаража байхада, түрүүшээр бүхы юумэн тухай бодожо, шүүжэ үзэхэ, бүхы юумэ зүбшэхэ шухала гэжэ hананаб. Ушар байдалые гансал түбтэ мэдэхэ ёhотой бэшэ, харин ажахын кадрнууд тэрэниие ойлгохо уялгатай. Имагтал ямар юумэн тухай хөөрэлдөөнэй боложо байhые хүнүүд, ажалша коллективүүд ойлгохо ёhотой.

Сүлөөтэ дэлгүүртэ орохын тула ухаа мэдээгээ алдаха ёhогүйбди, иимэ хандаса маанадта таарахагүй байна. Гүнзэгыгөөр бодомжологдоhон хараа шугамай үндэhөөр тэрээндэ орохо ёhотойбди. Энэ ябуулга нэн түрүүн юумэнэй сэнгүүдые гуримшуулха ёhотой. Социальна хамгаалалтын хэмжээнүүд мүн лэ хараада абтаха зэргэтэй. Үйлэдбэри дээрэ хүдэлмэриин хүсэн нэмэхэ, зарим газарта дутаха байhаниинь ойлгосотой. Теэд манайда кооперативууд hаял хада байгуулагдажа байна. Хангалгын албан мүртэйгөөр хүгжөөгдөөгүй. Худалдаа наймаантай холбоотой бүхы юумэн үшөөл hула байhаар. Жэшээнь, манайда худалдаа наймаанай талмай hайнаар хүдэлгэгдэнэгүй. Харин дэлхэй дээрэ эдэ бүгэдэ дабажа гараhан байна.

Польшын экономикые гуримшуулан hайжаруулха талаар hүүлэй үедэ хэгдэжэ байhан ябуулганууд тухай хэблэлдэ бэшэгдэhэн юумэн тухай хэлэжэ үгэхэ гуйлта зал соо соностобо.

М. С. Горбачев: Хэблэл ехээр айлгаа сошоогоо гү? Эндэ байhан журналистнууд эдэ бүгэдые хараада абажа, иимэ ушарта али бүхы талаhаа гүнзэгыгөөр бодомжологдоhон тайлбарилалтанууд хэрэгтэй, айhан hүрдэhэн зүйлнүүдые толилолгонуудтаа оруулжа болохогүй гэжэ энэ зал сооhоо, Свердловскhоо бүхы хэблэлдэ мэдээсэхэ шухала.

15-дахи механическа цехэй начальник А. Р. Сагаловичой хэлэhэн үгэ соо реформые шууд сэхээр ябуулха шухала асуудалда гол анхарал хандуулагдаа. Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо предприятинууд элдэб замаар орохо байна гэжэ hананаб. Тиимэhээ тодорхой үйлэдбэри бүхэнэй гол фонднуудай байдалые хараада абаха шухала. Нэгэндэнь фонднууд элэжэ hалаhан, нүгөөдэдэнь шэнэшэг байдаг гээшэ.

Мүнөө арендэ тухай хуули абтанхай. Теэд коллективтэ хэhэн ажалайнь хубитые хараада абажа, мүнгэ хубаарилгын эхилхэдэ, энэ гурим тааража үгэдэггүй. hайнаар хүдэлдэг хүнүүдтэй коллективтэ тэрэ үнэхээрээшье hайн байдаг. Коллективэй тогтонижороогүй газарта энэ гурим аша үрэеэ харюулжа шададаггүй. Энэ талаар коллективүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй үүргые сэгнээгүй ябадалтай холбогдодог. Үнэхөөреошье зандаран зонхилолгын гуримтай тэмсэл болодог. Теэд үйлэдбэри дээрэ хангалтагүй байдал тохёолдоно. Жэшээнь, би хахад жэл соо участогай начальнигые оложо ядажа байнаб. Хэншье тиишэ ошожо хүдэлхые хүсэнэгүй. Иимэ байдалда жаяг журам доошолдог гээшэ. Халаанай түгэсхэлдэ милиционерые табихааршье болодог. Хүдэлмэришэд болон хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондохи харилсаан муудана.

Саашадаа дабшахын тула ажахын хүтэлбэрилэгшын, үйлэдбэриие эмхидхэгшын ба мэргэжэлтын үүргэ тухай, экономическа реформо бэелүүлгын түлөө харюусалга тухай, энэ реформо бэелүүлгэдэ тэрэнэй дүүргэхэ үүргэ тухай асуудал табиха хэрэгтэй.

М. С. Горбачев: Ушар ёhо ойлгохо, үнэн сэхэ байха, hайнаар хүдэлхэ арга шадабаритай байлгын эрхые, булюу байдалые элирхэйлэн харуулхые оролдохо хэрэгтэй бэшэ гү? Ушарынь юуб гэбэл, hаяар бултадаа энээниие гэршэлхэ ушартай болохобди. Иимэ ушар жаяг журамые hайжаруулха, хүнэй харюусалга болон үнэн сэхээр хандалгые дээшэлүүлхэгүй юм гү?

А. Р. Сагалович: Энэ ушар мүртэй нүлөө үзүүлнэгүй. Ехэ юумэн ажалай түлбэритэй холбоотой байна. Гэбэшье энэ гурим мүнөө дээрээ үшөөл хангалтагүйгөөр бэелүүлэгдэнэ. Байгууламжын подразделениин, заводой дээдэ хүтэлбэрилэгшын хэмжээндэ хуушанай арга хэрэглэжэ болохо байна гэжэ hананаб. Гэбэшье саашадаа хүдэлмэри ямар нэгэн гуримай ёhоор ябуулагдаха зэргэтэй.

Сэн тогтоолгын асуудалнуудаар hанамжануудаа хубаалдахые хүсэнэб гэжэ цехэй начальник үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Ороной хэмжээндэ эдэ бүгэдэн тухай хэлэхэ гээшэ хүшэр бэрхэшээлтэй. Зүгөөр тэдэнэй ашаг олзын хэмжээнhээ предприятинуудай нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ шухала. Хилын саана иимэ дүй дүршэл бии. Бидэ юумэнэй үнэ сэнгүүдые дээшэлүүлхын түлөө оролдохо ёhогүйбди.

«Уралмашай» социально-соёлой-ажаhуудалай захиргаанай начальник Ю. Ф. Чеботарев үгэ хэлэхэдээ, орёо шухала асуудалнуудта тогтоhон байгаа. Тусхайлбал, энэ hалбариин гарза ехэтэй байhан тухай асуудал табиба. Шэнэ байрын гэрэй дүрбэлжэн метрэй хэды сэнтэй байhые жэшээ болгон харуулба. Жэлhээ жэлдэ тэрэ дээшэлжэ байна, харин дүрбэлжэн метр бүхэнэй түлөө түлбэри хуушаараа байhаар. Энэ асуудал табижа туршахадамнай, олониитэ эрид буруушаагаа hэн.

М. С. Горбачев: Танайда хэды шэнээн гэр байра бииб, тэдэниие харууhалжа байхын түлөө гүрэнhөө хэды шэнээн мүнгэ нэмэжэ абадагбта?

Ю. Ф. Чеботарев: Заводнай, наада захань, 7 миллион түхэриг абадаг...

М. С. Горбачев: Олохон хүнүүд квартирануудые үмсын болгожо абахые зүбшөөхэ бэшэг гү?

Ю. Ф. Чеботарев: Иимэ үүсхэл гаргагдана, зүгөөр ингэжэ дамжуулха эрхэнүүд нютагай Совелүүдтэ үшөөл үгтөөгүй байhаар.

М. С. Горбачев: Танай мэдэлэй байрын гэрнүүд тухай хөөрэлдөөн болоно ха юм.

Ю. Ф. Чеботарев: Манай мэдэлэй юм аабза, гэбэшье эндэ олохон орёо шухала асуудалнууд бии.

М. С. Горбачев: Теэд тэдэниие түлөөhэгүйгөөр үгэхэ тухай хөөрэлдөөн гарана ха юм. Квартиранууд абтаба, хүнүүд гэмгүй hайнаар ажаhууна. Зүгөөр оошорто байhан хүнүүд тухай юушье хэлэнэгүйбди. Тэдэнэй байдалые hайжаруулха хэрэгтэй. Гэр байрынь али бүхы ёhо гуримуудта, хэм хэмжээнүүдтэ тааралдаhан хүнүүдтэ тэрэниие үмсын болгожо түлөөhэгүйгөөр үгэхэдэ яахаб. Тэдэнэр өөhэдөө квартирануудаа харууhалаад, заhабарилаад байг лэ. Энээнэйнгээ түлөө өөhэдөө түлэнэ бээзэ. Нүхэдүүд, манайда гэр байрын түлбэри бага гэжэ хэлэхэдээ, энэ асуудалда нэгэн адляар хандажа болохогүй. Салин хүлhыень бага болгоходоо, энээнэй үндэhөөр гэр байрын түлөө түлбэриие үнэгүй болгоо ха юмбибди.

Гэр байраар дуталдаhан, багаар хангагдаhан хүнүүд тухай хэлэнэгүйбди. Тэдэнэртэ гүрэн түрэ анхаралаа хандуулха уялгатай. Гэбэшье олониитэ тушаа энзэн тухай хэлэжэ болоно. Тэрэниие үмсымни квартира гэжэ ойлгоходоо, хүн бүхэн ондоогоор хандаха, hайнаар харууhалха бшуу. Тиигэбэл гэр байрын фонд тад ондоо байдалтай болохол. Илангаяа манай подъезднууд...

Баруунай оронуудта ямар юумэ хэдэг байhыень харагты. Тэндэ салин хүлhэн бүхы юумэ шиидхэдэг. Ниитын жасанууд тон багахан хэмжээнэй. Гол түлэб хүн салин хүлhөөрөө ажаhуудаг. 2 мянган доллар абабал, энээнэйнгээ 30 процентые гэр байрын түлөө, 11 процентые налог татабарида түлэдэг. Тиигэжэ салин хүлhэнэйнь 40 гаран процент гаргашалагдаба гэлэй.

Харин бидэ энэ тэрэ юумэ түлөөhэгүйгөөр абажа hурашанхайбди. Тиигээшье hаа, хүн өөрынгөө салин хүлhэ мүртэй харадаггүй. Хэрбээ ехээр абаад байгаа hаа, бүхы юумэнэй түлөө өөрөө түлэхэдэнь, хэрэг байдал тад ондоо болохол.

Тэрээнhээ гадна, гэр байра үмсэдөө абаха гээшэ ямар удхатайб? Энэмнай хүнэй мүнгэ зөөритэй болоhые гэршэлхэ байна. Общество дотор сүлөөтэ дэлгүүрэй харилсаанууд тогтоогдохо.

Мүнөө дээрээ манайда иимэ юумэн үшөөл үгы байhаар. Зүгөөр энэ асуудал тухай гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

hүүлэй үедэ «Уралмашта» хүдэлмэришэдэй эдэбхи үүсхэл эрид доошолоо, ажалай абьяас hулараа гэжэ комплексно бригадын хүтэлбэрилэгшэ А. А. Токминов хэлэбэ. Өөрынгөө бригадада, эрдэм-техникын талаар соведтэ ниитын хүдэлмэридэ хабаадахадаа, эдэ бүгэдые мэдэрдэгби гэжэ тэрэ үргэлжэлүүлбэ. Бүхы үнэтэ шухаг баялигуудые үйлэдбэрилдэг хүдэлмэришэн хүниие hайнаар хүдэлхыень болюулаа hаамнай, саашадаа тэрэниие hайнаар хүдэлгэжэ hургаха, юугээршьеб hонирхуулха гээшэ хүшэр байха. Бүри hайнаар, шанартайгаар хүдэлжэ, энээнэйнгээ түлөө hайнаар урмашуулагдахадань, зорюута hаалта хэхэ гээшэ хэндэ хэрэгтэй юм гэжэ hайнаар хүдэлдэг хүдэлмэришэд ойлгодоггүй.

М. С. Горбачев: танай hанаагаа зобожо байhые ойлгоноб. Экономическа реформын эрхэ байдалда үсөөн хүнтэйгөөр бүри ехэ юумэ hайнаар хэхэ тухай бодол гол шухала болоно. Бүхы юумэндэ адли янзаар хандаха ябадал бидэниие буруутуулна. Хэрбээ хүдэлмэришэнэй, колхозниигой, багшын, врачай, инженерэй ажалые ёhотойгоор сэгнэнгүй, харин «сеткээр», тарифаар урдынхяараал сэгнэдэг байгаа hаа, урагшаа дабшахагүйбди. Түгэс шадабаритай сестрагүйгөөр хирургнууд харюусалгатай операци хэжэ шадахагүй юм гэжэ намда хөөрөө hэн. Хирургын hанамжаар, профессорэй салин абахаар мэргэжэлтые урмашуулха ямаршье эрхэ хирургда үгы байна бшуу.

Теэд юун болоноб: иимэ сестрагай бригадаhаа гаража ошоходо, орёо хүшэр операцинууд хэгдэхэ аргагүй болоно. Иимэрхүү байдал хаа хаанагүй үзэгдэдэг. Эрдэм ухаандашье тушаалай ба зэргын талаар ахалагша ба бага зиндаагай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэдэй салин тогтоогдодог. Харин жэлэй туршада, hүүлэй табан жэлдэ хүн хамтын хэрэгтэ ямар хубитаяа оруулааб гэhэн асуудал хүнүүдэй hанаае ехээр зобоодоггүй. Харин хэрбээ хүнэй хүдэлмэриие ажаглажа, хэлсээнэй ёhоор хэдышьеб мүнгэ абаа hаа, тэрэнээ аб адляар лэ хубаадаг.

Бүхы юумые адлидхаха ябадалтай хүдэлмэриин газар бүхэндэ, эрид шууд тэмсэжэ эхилхэ хэрэгтэй. Бэшээр hаа, бэлигтэй бэрхэ хүнүүдэй арга шадабариие общество ашаа туhада хэрэглүүлхэ аргагүй болохобди.

«Уралмашта» ерэhэнэйнь түлөө коллективэй үмэнэhөө СССР-эй Президентдэ баяр баясхалан хүргөөд, нэгэ цехэй начальник П. Н. Тоболов нэгэдэлэй металлургнуудай ажалай эрхэ байдалда М. С. Горбачевой анхаралые хандуулба. Мүнөө Верховно Соведтэ пенсеэр хангалгын хуулиин асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэнэ гэжэ тэрэ хэлэбэ. Энэ хуули соо гэмгүй hайн зүйлнүүд бии гэжэ олон зон ажаглаа. Теэд 50 гаран жэлэй саада тээ байгуулагдаhан түхеэрэлгэ дээрэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда хүдэлдэг «Уралмашай» металлургнуудай hанаанда хуулиин шэнэ проектнүүд хүрэнэгүй. Шудхалгын цехые онсо хүшэр үйлэдбэриин зэргэдэ оруулха тухай асуудал бидэ үнинэй табидаг гээшэбди, зүгөөр мүртэй шиидхэбэриин абтаагүй байhаниинь харамтай. Гансал hүүлэй жэлдэ манай цехтэ хүдэлдэг 150 бэрхэ мэргэжэлтэд ажалай эрхэ байдалай муу, салин хүлhэнэй бага дээрэhээ гаража ошоhон байна.

Манай предприятида даншье олон эхэнэрнүүд хүдэлдэг гэжэ 37-дохи цехэй түмэршэ дархан В. Ф. Боянкин ажаглаба. Тэдэнэр тусхай графигаар, тиимэhээ hүниин халаанда хүдэлдэг байна. Иимэ графигаар хүдэлдэг эхэнэрнүүдтэ ямар байгданаб гэжэ ойлгосотой гээд хүдэлмэришэн нэмэбэ. Та манай пеэшэнгүүдые хараа ха юм та.

М. С. Горбачев: Манай обществодо хубилалтануудые хэхэ шухала гэжэ нэн түрүүн эхэнэрнүүдэй байдал харуулдаг гээшэ. Энээниие сэхэ мэдэрэебди. СССР-эй Президентын соведые абаадшье үзэхэдэ, тэндэ эхэнэрнүүд үгы. Ондоошье хүтэлбэриин зургаануудые абажа харахада, тэндэ баhал hонигүй байдалтай. Харин халуун цехүүдтэ, гурбан халаанда эхэнэрнүүд юрэдөө байха зэргэгүй гэд, тэндэ хүдэлнэ бшуу.

Шэнэ экономическа хуулинуудые бэелүүлхын тула зохихо эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха тухай дурадхал нэгэдэлэй ажалша коллективэй соведэй түрүүлэгшэ В. А. Богданов оруулhан байгаа. Хүнүүдэй hуудал байдалай муудажа байhаниинь бидэнэй hанаае зобооно гэжэ тэрэ хэлэбэ. Олохон бодомжотой дурадхалнууд эсэстээ хүргэгдэхэдөө, таарамжагүй хойшолонгууд болон дүнгүүдтэ хүргэдэг байhаниинь харамтай.

Хүнүүд тушаа анхарал оролдолго гаргаха үүсхэлые ехэ зоригжолтойгоор хүлеэн абажа, ажалай социальна зохид hайн эрхэ байдал байгуулха зорилго табихадамнай, городто промышленна предприятинуудай барилгые хаhаад лэ, бүхы юумэн дүүрэшэhэн байна. Налог тухай хуулиин дутуу дунданууд тухай эндэ хэлэгдээ. Теэд энэ документын нарижуулагдаашье hаань, уралмашайхидай hанаанда огто хүрэхэгүй юм.

Аха үеын ажалшадай урдахи орёо хүшэр асуудалнуудта дайнай ба ажалай ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Е. С. Ерыкалов анхаралаа хандуулба. Дайнай жэлнүүдэй ажалай ветерануудта мүртэй хүнгэлэлтэнүүд үгы. Гүрэнэй сэнгээр түрүүшын ээлжээнэй эд бараа худалдажа абаха арга боломжошье заримдаа тэдэнэртэ олгогдодоггүй.

Гурбан асуудал шиидхэхэ шухала гэжэ Свердловскын облгүйсэдкомой түрүүлэгшэ Э. Э. Россель хэлэбэ. Нэгэдэхинь гэбэл, хүнүүдые хоолоор хангалга асуудал; хоёрдохинь — социальна асуудалнуудые шиидхэлгэ; гурбадахинь — элүүрые хамгаалгые нарижуулга. Капитальна ехэ hомололтонуудые хэнгүй, хото городуудай зүгhөө хүдөө нютагуудта бодото туhаламжа үзүүлэнгүй, агропромышленна комплексын байдалые hайжаруулжа болохогүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Газар элдүүрилхэ дуратай бүхы хүнүүдтэ газарай участогуудай хэмжээе хизаарлаха гуримые болюулха тухай түрүүшын тогтоолдо гар табяа hэм гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Мүн хүдөөгэй гүйсэдкомуудай мэдэлтэй байха гуримые шэнээр хаража үзэхэ шухала. Манайда барилгын томо эмхи зургаанууд байгуулагданхай, теэд хубаарилагдадаг нөөсэнүүдэй саг үргэлжэ хороогдожо байhан ушарhаа түгэс шадабаритай барилгашад эрид үсөөрөө.

Үйлэдбэрилhэн продукциин ядахын сагта 5 процентые бартерна үндэhөөр худалдахыень свердловскынхидто зүбшөөхые облгүйсэдкомой түрүүлэгшэ дурадхаба. Энэ мүнгэн зөөреэр француз духи абаха гэнэгүйбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. «Уралмашта» үйлэдбэриин шэнэ технологи, мүн хүнүүдтэ хэрэгтэй медицинскэ хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдые нэн түрүүн худалдажа абаха хэрэгтэй.

Уулзалгын дүнгүүдые согсолхо зуураа, М. С. Горбачёв иигэжэ хэлэбэ: орондоо айхабтар шухала экономическа, эрдэм ухаанай ба оборонно асуудалнуудые шиидхэдэг ехэ олон хүнүүд эндэ, Ураал дээрэ ажаhуудаг гээшэ. Свердловскын ба тэрэнэй ажалша коллективүүдэй дүүргэдэг үүргые хараада абажа, таанадай hанаагаа зобожо байhые ойлгожо, бидэ эндэ ерээ гээшэбди. Президент, мүн КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь байhан бишье, совет хүтэлбэри бусад гэшүүдшье Ураалда анхарал ехээр хандуулха ёhотойбди гэжэ hананаб.

Энэ зүблөөн, «Уралмашай» ажалшадтай болоhон хөөрэлдөөнүүд намда ехэ удха шанартай юм. Ороной хуби заяанда тон шухала шиидхэбэринүүдые абаха хэрэгтэй хубилган шэнэдхэлгын шатада хүрэжэ ерээбди. Тиин хүнүүдэй юун гэжэ бододог, ушар байдалые яажа сэгнэдэг, юу хэхэ шухала гэжэ тоолодог байhаниинь мүнөө тон шухала.

Минии өөрын хараа бодолтой байhые таанад ойлгожо байгаа бээзэт. Гэхэтэй хамта, ажаябадалайнгаа ба хүдэлмэриингөө бүхы жэлнүүдтэ иимэ гурим баримталдаг хүнби: ямаршье шиидхэбэриие ажалшадай hанамжаар шалгажа үзэхэ хэрэгтэй. Политикын зүб байхын тула энэмнай тон шухала эрхэ нүхэсэл болоно.

Хубилган шэнэдхэлгын эхилжэ байхадаа, манай обществые нэгэл талаhаань харадаг байгаабди. Тэрэниие гүнзэгырүүлхэдээ, жэжэ заhабарилгаар юумэ бүтэхэгүй гэжэ ойлгожо эхилээбди. Обществын байдалые hайжаруулха, хүнүүдэй ажабайдалай гэмгүй hайн эрхэ нүхэсэл байгуулха зорилгоор экономикодо, Федерацида, партида, Совелүүдтэ, соёл болбосоролдо, оюун ухаанай бүхы оршомдо тон ехэ хубилалтануудые хэхэ хэрэгтэй болоогдоо.

Мүнөө бидэ ехэ шиидхэбэринүүдые баталан абаха шатада хүрэжэ ерээбди. Тиимэhээ Ураалай хүнүүдэй, эрдэм ухаанай, соёлой арга боломжые мэдэхэ дээрэhээ таанадта ерэхэ гэжэ шиидэhэн байгааб. Энэ уулзалгамнай бидэниие дэмжэhэн ябадал гэжэ тоолоноб. Манай политика, түбэй зургаануудай хэрэг ябуулганууд тушаа танай хэлэhэн hанамжанууд хадаа ямар нэгэн асуудалые обёоронгүй үнгэрхэгүйн тула хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралые хандуулха гэhэн эрмэлзэл гэжэ хүлеэн абанаб.

Үндэhэ баримтагүйгөөр үгэ хэлэхэшье ушарнууд байгаа. Теэд иимэ үгэнүүдые хэлэдэг хүнүүд баhал демократиие бидэнэрhээшье үлүүгээр хэрэглэнэ ха юм даа. Манай общество юумэ ойлгодог, харюусалгатай бүхы хүнүүд олондо мэдээсэлгые, демократиие хэрэглэжэ засаг өөhэдынгөө гарта ёhотойгоор абаха байгаал даа.

Обществын хүгжэлтын тон шухала мүнөөнэй шатада хүдэлмэришэн ангиин үүргэ тушаа ороной хүтэлбэрилэгшэд, би өөрөө юу гэжэ бодонобибди гэhэн асуудалда харюусаха hанаатайб.

Хэрбээ хүдэлмэришэн ангида түшэглэдэг байгаагүй hаа, парти өөрынгөө үүргые дүүргэжэ, хубилалтануудай манлайда ябажа шадахагүй бшуу. Танайда 12 хүдэлмэришэдэй партиhаа гараха тухай мэдүүлгэ үгэhэн ябадал минии hанаае ехэтэ зобооно. Саг ондоо болоо, нэгэ зариман ерэнэ, нүгөөдүүлынь гаража ошоно гэжэ эдэ бүгэдые тоолохогүй байнаб. Эдэ хүнүүдтэй уулзажа, юунэй болоhые ойлгожо абахые оролдохые заводой партийна комитедые, партиин талаар эдэбхитэдые, заводойхидые гуйха гээ hэм.

Хүдэлмэришэд манай бүхы хэрэгүүдтэ эдэбхитэй хубитаяа оруулха бээзэ гэжэ ороной хүтэлбэрилэгшэд найдана. Тиихэдээ гансашье станогой дэргэдэ хүдэлжэ бэшэ ааб даа. Митингнүүд болон үгэ буляалдаа түгэсхэжэ, бүтээсэтэйгээр ажаллажа эхилхэ хэрэгтэй гэжэ хэлэhэн нүхэдые би баhал зүбшөөнэб. Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд үргэлжэлхэ ааб даа. Гэбэшье бүхы hалбаринуудта политикаяа бэелүүлжэ эхилхэ хэрэгтэй. Тиин хаа хаанагүй хүдэлмэришэн анги дэмжэхэ бээзэ гэжэ бидэ найданабди.

СССР-эй болон Россин Федерациин, угайдхадаа нютагай Совелүүдэй арадай депутадуудые hунгахада хүдэлмэришэдэй ехээр түригдэhэниинь халагламаар. Энэнь Совелүүдтэ муу боложо үгөө гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб. Эгээл түрүү, эдэбхитэй, шэнэдхэлгын хэрэгые дэмжэдэг хүдэлмэришэдэй орохо зүбшэлэлгын зургаануудые байгуулха тухай тэдэнэр бодожо үзэхэ ёhотой байна. Хоёрдохинь гэхэдэ, хэжэ байhан хүдэлмэриингөө түлөө тэдэнэр ажалша коллективэй урда тоосохо ёhотой. Иимэ холбоо барисаагүйгөөр Совелүүд ёhотойгоор хүдэлжэ шадахагүй, хүдэлмэришэдэй hанаашье дүүрэхэгүй.

Иимэ өөрсэ янзын «заhабариин коэффициент» бии болгохо хэрэгтэй. Юундэ олохон хүдэлмэришэд өөhэдынгөө кандидатурые болюулаад, hунгалтын урдахи тэмсэлдэ хабаадахаяа арсааб гэжэ баhал бодожо үзэхэ, энээнhээ hургаал абаха хэрэгтэй. Хүдэлмэришэн ангиин ба таряашадай Совелүүдтэ дүүрэн эрхэтэйгээр түлөөлэгдөөгүй байхадань, тэдэнэр ажабайдалhаа, хүнүүдэй бодото эрилтэ хэрэглэмжэнүүдhээ таhаранги байха ёhогүй.

Мүнөөнэй харюусалгатай сагта хүдэлмэришэн ангиин үүргэ тухай харюусахадаа, иимэ гол зүйл баримталнаб, хэрбээ хүдэлмэришэн ангиин политическэ үйлэ хэрэгүүдэй хажуу тээ үлэжэ гү, али эдэбхитэй хараа бодол баримталдаг байгаагүй hаань, хубилган шэнэдхэлгэ буруутаха.

бидэ байра дээрэhээ хүдэлжэ шадахагүйбди. Энээниие ойлгохо ёhотой. Хүдэлмэришэн ангида бүри эдэбхитэй хараа бодолтой байха арга боломжонуудынь ехэ болонхой. Мүнөө боложо байhан бүхы юумэндэ хүдэлмэришэн ангиин өөрынгөө нүлөө үзүүлхын тула профсоюзуудые, ажалша коллективүүдэй соведүүдые, ниитын ба экономическа бусад арга оньhо хэрэглэхэ хэрэгтэй.

Саашань М. С. Горбачёв уралмашайхидай асуудалнуудта харюусаhан байгаа. Хубиин гэр байрын барилга тухай асуудалда харюусаха зуураа, хүнүүдэй эдэбхи үүсхэлые али болохоор дэмжэхэ, предприятинуудай арга боломжонуудые хэрэглэхэ, тэдэнэртэ горитой туhаламжа үзүүлхэ хэрэгтэй гэжэ тэрэ онсолон зааба. Гэр байрын барилгые түргэдхэхэ бодото арга боломжо бии, тиин энэ талаар хэдэн дурадхалнууд намда бии. Хубиин гэр байра барихын тула газар таhалжа үгэхыень нютагай зургаануудые гуйха байнаб. Өөртөө хэрэгтэй бүхы юумэ тарижа ургуулха дуратай бүхы хүнүүдтэ саад ба огород тариха газар үгэхэ хэрэгтэй. Энэмнай эдеэ хоолой талаар, мүн социальна хүмүүжүүлхы удха шанартай хэрэг, газар дээрэ хүдэлдэг хүн тад ондоо байдаг.

М. С. Горбачёв иимэ асуудал уншаба: «Минии hанахада, үзэл бодолhоо уламжалан гараhан үндэhэ hуури дээрэ нэгэдхэ тухай КПСС-эй ЦК-гай Нээмэл бэшэг Ленин тухай Танай үгэ соо найруулагдаhан юрэнхы гол үндэhэ hуурида тааранагүй. Энэ үндэhэ hуури партиин юрын гэшүүн болохо намда дүтэ юм. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдhээ танай хараа бодолые яhала hайн мэдэхэб. Теэд Нээмэл бэшэг зохёолгодо Та өөрөө хабаадаагүй гээшэ хат гэжэ hанагдаа. Тиимэ гээшэ гү?».

Хабаадалсааб гэжэ сэхэ хэлэнэб гэhэн харюу үгтөө. Нүхэдүүд, коммунистнуудай hанаагаа зобожо байhые бидэ хараада абаха ёhотойбди гэжэ hананаб. Центральна Комитедтэ коммунистнуудhаа ерэhэн бэшэгүүд ингэжэ hанаата боложо байhыень гэршэлдэг. Танайшье заводhоо эльгээгдэhэн бэшэгүүд тэдэнэй дунда бии. Партиин хуби заяанай, съездэ ёhотой бэлдэхын түлөө, хубилган шэнэдхэлгын, КПСС-эй түрүү үүргые бэхижүүлхэ талаар гарадань табигдаhан зорилгонуудые съездын ёhотойгоор бэелүүлхын түлөө hанаата боложо байhанаа суглаанууд, конференцинууд элирхэйлнэ.

Бидэ энээниие хүлеэн абажа, Платформын ба Уставай проект соо hайса харуулхые оролдоhон байгаабди. Магад, үшөө хүдэлхэ байгаа, теэд коммунистнуудай зүбшэн хэлсэжэ, шүүмжэлхы ажаглалтануудаа хэлэхын, партиие бэхижүүлхэ, тэрээндэ шэнэ дура буляама шэнжэ оруулхадо hайн бодолнууд болон дурадхалнуудые съездэ оруулхын тула эдэ документнүүдые толилуулаа гээшэбди. Үшөө хэлэхэдэ, коммунистнууд партиингаа ёhотой эздэбди гэжэ өөhэдыгөө мэдэрхэ ёhотой.

Магад, бүхы юумэн hайнаар бүтэнэгүй, зүгөөр бидэнэй шэлэн абаhан шэглэл зүб. Коммунистнуудые нэгэдхэбди, ондоо платформонуудые дурадхыт гээ hэмди. Бидэ эрхэ сүлөөтэ бодомжые, хараа бодолые зэргэсүүлхын түлөөбди. «Демократическэ платформо», удаань «марксис партиин платформо» тунхаглаабди — зүбшэн хэлсыт, нүхэд коммунистнууд!

Харин юундэ, юундэ зүрюугээр бидэ энэ Бэшэг бэшэхэ уялгатай байба гээшэ-

УЯЛГАНУУДАА ЗААТАГҮЙ ДҮҮРГЭХЭ

(Промышленностиин шэнжэлэл)

Байгша ондо манай республикын бүхы промышленность шэнэ гуримаар — ажахын тоосоогой, өөhэдынгөө мүнгөөр өөhэдыгөө хангалгын, гаргашаяа ашаа үрэтэйгөөр тэхэрюулгын гуримаар хүдэлжэ эхилэнхэй гээшэ. Тиимэhээ гансашье продукци ехээр гаргаха бэшэ, мүн лэ элдэб номенклатурын талаар жэншэдгүй түсэбөө дүүргэхэ, хэлсээтэй предприятинуудтаа, гүрэндэ продукцияа саг соонь эльгээхэ эрилтэ нэн түрүүн табигдана ха юм. Энээнгүйгөөр бүхыдөө оронойнайшье, республикымнайшье арадай ажахы жэгдэ hайнаар хүдэлхэ аргагүй болохо байна бшуу.

Үнгэрhэн гурбан hарын дүнгүүд hайтайшье, муутайшье гэжэ харахаар. 1982 оной январиин 1-нэй оптово сэнгүүдээр тоолоходо, промышленна продукци үйлэдбэрилхэ ба хангалга хэхэ түсэбэй дүүргэлтэ урда жэлэй гурбан hарынхиhаа 100,8 процент болоhон байха юм. Нёдондонойхитой жэшэхэдэ, ажалай бүтээсэ юрэнхы дээрээ 102,3 процент болоhон байна.

Гэбэшье хэрэглэгшэдтэ эльгээхэ продукци гаргаха түсэб оройдоол 98,8 процент дүүргэгдэбэ ха юм. Энэ талаар ямаршье промышленность — союзнашье, республиканскашье, Агропромсоюзшье, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй мэдэлэйшье — хараалhан түсэбүүдээ гүйсэд дүүргэжэ шадаагүй гэжэ онсолхо тон шухала. Энэмнай хангалтагүй дүн гэжэ сэхэ хэлэхэ баатай болонобди.

Январь—март hарануудта аяар 32 предприяти гэхэ гү, али ниитэ тоогойнь 16,6 процентнь 5 миллион 675 мянган түхэригэй промышленна продукци дутуу гаргажа, хэлсээтэ уялгануудаа бэелүүлээгүй байна бшуу.

Союзна мэдэлэй предприятинууд 4 миллион түхэригэй продукци дутуу үгөө. Энэ талаар ехэ гээгдэлдэ «Гусиноозерская» шахта оронхой, Тэрэ түсэбтэ дааабаряа арай гэжэ 76,2 процент дүүргэбэ ха юм. Хэды шэнээн ехэ шулуун нүүрhэн хэрэглэгшэдтэ эльгээгдээгүйб гэхэдэ, аяар 29 мянган тонно болохо байна. Холбоолжоной нүүрhэнэй уурхай, мотоор бүтээлгын завод, «Бурферммаш» нэгэдэл, Шулуутайн, Хүртэйн, Горхоной леспромхозууд, Буряадай мебельно-модо болбосоруулгын комбинат, Клюевскын модоной баазэ гэхэ мэтын предприятинууд элдэб шалтагаанаар гээгдэжэ ябана гээшэ.

РСФСР-эй мэдэлэй предприятинуудай дундаhаа Загарайн карьероуправлени, Улаан-Үдын гадар трикотаж хубсаhанай фабрика, «Буржелезобетон» нэгэдэл түсэбөө дүүргэнгүй, эдэ бүлэгэй предприятинуудай үрэ дүнгүүдые доошолуулhан байна бшуу. Шэлэй завод, нарин сэмбын комбинат, ой модоной ажахын нэгэдэл, «Бурятхлебопродукты» нэгэдэл, хэблэлэй ба номой худалдаа наймаанай эмхи зургаанууд гэмгүй, hайнаар хүдэлжэ, түсэбтэ дааабаряа сүм дүүргэжэ шадаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Буряадай АССР-эй мэдэлдэ байдаг предприяти болон нэгэдэлнүүдэй дундаhаа гансал «Бурятстройматериалы» нэгэдэл түсэбөө оройдоол 89,4 процент дүүргэhэн байна. Тэрэнэй заводуудай муугаар хүдэлhэн дээрэhээ барилгын эмхинүүд 5 миллион условно хирпиисэ дутуу абаhан байна гээшэ. Барилгада ямар ехэ хохидол ушаруулагдааб! Бэшэниинь бултадаа, тэрэ тоодо нютагай промышленностиин, ой модоной ажахын, хилээмэнэй промышленностиин предприятинууд, хэлсээтэ уялгануудаа жэншэдгүй hайнаар, гүйсэд дүүргэжэ шадаа юм.

Тус тус предприятинуудай ажалша коллективүүдэй оролдосотой, бүтээсэтэйгээр хүдэлhэнэй ашаар 200 мянган дүрбэлжэн метр сонхын шэл, 16 мянган дүрбэлжэн метр ноохон бүд, 1 мянган тонно клинкер, 1 мянган тонно цемент, 1 мянган паар hээы гутал, 1 мянган паар арhан гутал, 100 киловатт хүсэтэй 53 электродвигатель гэхэ мэтэ промышленна продукци түсэбhөө гадуур гаргагдаhан байха юм. Эдеэ хоолой продукци үйлэдбэрилгэ урагаа юм. Тиигэжэ түсэбhөө гадуур 84 тонно загаhан баригдаhан, 116 тонно тоhон, 997 мянган баанха консервэ, 772 тонно гурил, 126 тонно кондитерска зүйлнүүд, 89 мянган бүтылкэ минеральна уhан гэхэ мэтэ гаргагдажа, худалдаа наймаанда эльгээгдэhэн байна.

Тэрэшэлэн бүхы дээрэ 9 миллион 254 мянган түхэригэй арадай хэрэглэмжын эд бараан, эдеэ хоолой зүйлнүүд түсэбhөө гадуур үйлэдбэрилэгдэн гаргагдаа. 2,2 миллион түхэригэйхинь эдеэ хоолой бэшэ, ондоо эд бараан болоно.

Гэбэшье арадай ажахын hалбаринууд булта жэгдээр хүдэлөөгүй гэжэ эли болоно. Нилээд ехэ продукци дутуу гаргагдаhан байха юм. Тэрэ тоодо 20 мянган тонно боро нүүрhэн, 326 тонно булад, тракторай 275 прицеп, 2752 тонно целлюлозо, 3475 тонно картон, 95 мянган хэhэг трикотаж хубсаhан, 332 тонно колбаса гэхэ мэтэ зүйлнүүд түсэбөөр хараалагдаhанhаа багаар гаргагдаhан байна.

Олонхи предприятинуудта hарын туршада жэгдээр продукци үйлэдбэрилхэ график хазагайруулагдаhан, тиигэжэ hара бүхэнэй hүүлшын үдэрнүүдтэ ехэнхи зүйлнүүд гаргагдадаг байгаа гэжэ тэмдэглэхэ ушартай.

Мүнөө гол зорилго юуб гэхэдэ, үнгэрhэн гурбан hарын дүнгүүдые наринаар шэнжэлжэ үзөөд, алдуу эндүүнүүдээ саашадаа дабтахагүй, ажалай эмхидхэл ба журам hайжаруулха, бүтээсыень дээшэлүүлжэ, хэлсээтэ уялгануудаа заатагүй дүүргэхэ ябадал болоно гээшэ.

ҺАНАЛАА ТАБИХА ЁҺОТОЙБДИ

Ленинскэ комсомолой нэрэмжэтэ Байгал-Амарай түмэр замай Северобайкальскын отделениин хүдэлмэришэд арадай ажахыда хэрэгтэй ашаа ехээр зөөжэ, гүрэнэй даабари, абаhан уялгаяа амжалтатайгаар бэелүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаа элсүүлнэ. Локомотивна, вагонно депонуудай, дистанцинуудай, разъезднуудэй, вокзалнуудай коллективүүд, булта хүдэлмэришэд энэ ехэ мүрысөөндэ оролсоод, эгээл hайн үрэ дүн туйлахын тула яhалал оролдоно. Минии хүдэлдэг түмэр харгы заhабарилдаг дистанциин хүдэлмэришэд БАМ-ай эгээл харюусалгатай участок дээрэ ажалладаг юм. Түмэр замай Кунермэ станциhаа Ангоя станци хүрэтэр 250 километр харгы харууhалнабди. Энэ участок дээрэ хүүргэнүүд, уhа урадхуулха соргонууд, Байгалай 7 километр, Байгалай эрьенүүдэй 5 километр утатай тоннельнүүд оршоно. Энэ 250 километр харгые бидэ ходоодоо арюун сэбэрээр байлгаха ёhотойбди. Бидэнэй гэмээр ашаатай локомотивууд минутыншье туршада зогсохо ёhогүй.

Манай харгы заhабарилдаг 2-дохи дистанциин хүдэлмэришэд энэ харюусалгаяа hайн мэдэрнэ. Бидэ түмэр харгын рельснүүдые, шпалануудые hэлгэн заhабарилнабди. Тоннельнүүд соо хайр шорой, уhа, саhан орохо ёhогүй. Эндэ хододоо ариг сэбэр байха зэргэтэй. Түмэр харгые саhанhаа сэбэрлэхэ хүдэлмэри үдэр, hүнигүй хэгдэнэ. Юуб гэхэдэ, Хойто Байгалда, илангаяа Байгалай хаданuудта, үдэр бүри шахуу саhан орожол байдаг. Эндэмнай үбэлэй саг республикын урда районуудайхиhаа hураггүй ута байха юм. Майн hүүл багаар Дабаан дээрэ саhан хайлажа hаладаг. Августын hүүл багаар түрүүшын саhан орожо захалдаг. Манай дистанциин хүдэлмэришэдэй харууhалдаг түмэр харгыгаар ашаатай локомотивууд часай туршада 70—80 километр түргэнөөр, hаадгүйгөөр ябана.

Коллективнай 500 гаран хүнhөө бүридэнэ. Энэмнай ехэ хүсэн гээшэ ааб даа. Эдэнэр ехэнхидээ 40—45 градус хүйтэндэ, хура бороон, hалхи шуурган соогуур ажалаа халташье зогсоонгүй, түмэр харгы заhабарилна, сэбэрлэнэ. Зарим хүдэлмэришэднай зохид hайн байрагүй зобоно. Иимэ хүнгэн бэшэ участок дээрэ ажаллажа байhан хүдэлмэришэд hайнаар амарха зэргэтэй. Теэд hайн байрагүй hаа, яагаад тиимэ зохидоор амарха гээшэбибди. Түмэр замшадта байра яhала баригдана. Гэбэшье үшөөл бултанда хүртэнэгүй. Манай хоёрдохи дистанциин хүтэлбэрилэгшэд өөрын хүсэ шадалаар байрын гэрнүүдые бариха гэhэн hайн шиидхэбэри абаад, эдэбхитэй ажал ябуулга бэелүүлжэ байна. Бидэ ойдо модо бэлэдхэхэ өөрын участогтай болонхойбди. Байрын гэрнүүдые бариха бригада эмхидхэгдэнхэй.

Энэ бригадые би хүтэлбэрилнэб. Коллективтэмнай 16 хүн хүдэлнэ. Эдэнэр бултадаа hайн бэлэдхэлтэй ажалша бэрхэ, урагшаа hанаатай хүбүүд. Бидэ жэл бүри 12—15 байратай гэр барижа, ойрын жэлнүүдтэ дистанциингаа хүдэлмэришэдые бараниинь зохид hайн байратай болгохо гэhэн зорилго урдаа табяабди. Энэ хараа зорилгонуудые бодото дээрэнь бэелүүлхын тула юу хэхэ болонобибди? Нэгэдэхеэр, хюрөөдэмэл хэрэгсэлнүүдые гаргаха өөрын цехтэй болохо ёhотойбди. Хоёрдохёор, ойhоо модо зөөхэ автомашинануудтай байха зэргэтэйбди. Гурбадахяар гэхэдэ, сонхын рама, можо, үүдэнүүдые мүн лэ өөhэдөө бүтээхэ болонобди.

Дистанциин хүтэлбэрилэгшэд хүдэлмэришэдтэеэ зүбшэн хэлсээд, хюрөөдэмэл хэрэгсэлнүүдые, гаргаха, модо болбосоруулха багахан цехүүдые бариха гэhэн шиидхэбэри гаргаhан юм. Энэ цехүүдэй барилга хэжэ дүүргээбди. Эндээ модо хюрөөдэхэ хоёр рама тодхохомнай. Сонхын рама, можо, үүдэнүүдые хэхэ цех соогоо оньhон түхеэрэлгэнүүдые тодхожо эхилбэбди. Энэ бүхы хүдэлмэри минии хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив хэжэ, хараалагдаhан түсэбөө дүүргээ. Тиихэдэ бидэ үнгэрhэн жэл соо 12 байратай гэрэй барилга дүүргэжэ, ашаглалгада тушаагаа hэмди. Манай дистанциин коллектив өөрын гахайн фермэтэй юм. Энэ фер-

…ГЭЭ ОЙЛГОЛСОЛГО — ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЫН ТҮШЭГ ТУЛГУУРИ

(Эхинь 1, 2-дохи нюурта)

жэбди гэжэ би хэлээ hэм. Миниишье зорилго юрын hэн — эрид шангаар табигдаhан асуудалнуудые бууруулха шухала, нүхэр Ельцин хүдэлмэрөө үргэлжэлүүлхэ гэжэ hанагдаhан байгаа. Харин Борис Николаевич энэ дурадхалые тогтоогоогүй, тэрэниие сүлөөлхэ тухай асуудал табиhаар байгаа. Юундэб гэхэдэ, иимэ оршон байдалда хүдэлхэ дурагүйб гэжэ мэдүүлээ. Минии hанахада, ушар шалтагаанда баримтануудшье үсөөн hэн. Энэнь ямар бэ даа нэгэ тумархаhан шэнжэтэй hэн. Иигэжэл ЦК-да ойлгогдоhон байгаа. Юу хэлэхэб, та бүгэдэ энээн тухай уншаа hэнта,— энэ асуудалай түүхые бидэ бүрин дүүрэнээр тунхаглаа hэмди.

Тэрэниие саашадаа гамнаха гэжэ би этигэнги hэнби, энэ хэрэгые партийна демократиин, нүхэр ёhоной зүбшэн хэлсэлгын хэмжээндэ байлгаха гэжэ оролдоо hэм. Нүхэдэйнгөө ажаглалтануудые ямараар сэгнэнэ гээшэб гэжэ үшөө дахин hурахые hэдэлгэ гаргаа hэм. Үгы даа, сүлөөлхыетнай гуйнаб гэжэ тэрэ намда хэлээ hэн. Яахаб даа, тиимэл юм бэзэ гэжэ hанагдаа hэн. Саашадаа тэрэнэй дүй дүршэл министрэй тушаалда хэрэглэхэ, тэрэ ажал ябуулгаа ЦК-да үргэлжэлүүлхэ гэжэ би оролдоо hэнби.

Ажабайдалда ямаршье хубилалтанууд болодог ха юм даа. Б. Н. Ельцинэй бүри эндэ элирhэн зарим шанар шэнжэнүүдынь — тэрэнэй ажал хүдэлмэриин түхэл маягые таанад намhаа үлүү мэдэнэ ёhотойт,— бидэ анхаралдаа абадаг hэмди. Тиигэбэшье Москвагай парторганизаци, үндэр дээдэ харюусалга эдэ бүгэдые заhаха, дутагдалнуудынь ошон ошохо гэжэ hанадаг байгаабди. Тиимэ юумэн болоогүй. Саашадаа минии hанахада, зүб замаар дабшаагүй, зүрилдөөнэй замда гараа hэн.

Тэрээнhээ мүнөө бидэ юу абанабибди? Бүрин дүүрэн хэмжээгээр шүүмжэлнэ гээшэ ааб. Теэд яахаб, энэмнай ЦК-гэй гэшүүн, депутат бүхэнэй эрхэ. Тэрэнэй эрхэ ха юм даа. Тэрэнэй, политическэ ажал ябуулгын арга боломжонуудынь мүнөө тиимэ ехэшье бэшэ гэжэ би мүнөө hанадагби. Тэрэнэй программа болон хэлэhэн юумэнүүдынь намда мэдээжэ. Тэрэниие удаа дараалан уншаа манай, хуушарhан пластинка шэнги: хүтэлбэри өөрынгөө болгоогые дүүргэжэ байна, арга боломжонуудыньшье дүүрэбэ. Энэд зонhоо таhарба гэхэ мэтэ баталалганууд болоно. Хэрэгээ шүүмжэлгые бүхыдэнь абаад, тэрээнhээ ашаг туhа бии гэжэ ха. Тиигэбэшье би ороной хүтэлбэридэ, партиин ЦК-дэ эсэргүү шэглүүлэгдэhэн тэрэнэй ямаршье үндэhэгүйгөөр хэлэдэг ушартайнь эбсэхэгүй байнаб.

Тэрэнэй дурдадаг юумэнүүдые тон наринаар политическэ талаhаань шэнжэлхэ шухала. Эрид шанга хараа бодолтой, шүүмжэлхы үндэр эрилтэтэй хүхатайгаа хамта, өөрынгөө харюусалга мэдэрхэ ёhотой. Харин Борис Николаевич бэрхэшээлнүүдые, социально-экономическа шахардуу байдалые өөрынгөө аша туhада хэрэглэхэ оролдодог байна. Эдэ бүхы юумэн бии, харин тэдээнhээ тобшолол хэжэ hайн тээшэнь хүгжүүлхын тула оролдохо хэрэгтэй, харин хооhон үгэ зугаа гаргажа, эдэ бэрхэшээлнүүдые өөрынгөө аша туhада хэрэглэжэ болохогүй. Минии hанахада, Борис Николаевич шүүмжэлэлгэнүүдээрээ дашуурээд, энэ бүтэмжэгүй замhаа,

хараа бодолhоо гаража шадаагүй гээшэ хаш.

Имагтал би Свердловскдо байhандаа, энээн тухай асуухадатнай би иимэ үргэн харюу үгэбэ гээшэб гэжэ та бүгэдэ ойлгоно ёhотойт. Юрэнхыдөө би эдэ арсалдаануудта гүнзэгыгөөр оролсодоггүйб, тэдээндэ дурагүйб. Мүнөөдэр элдэб уряа лозунгнуудые болон hайн юумэ хэхэб гэжэ үгэеэ үгэнхээр, ажал хэрэгээ хэhэмнай дээрэ.

Мүн баhа элдэб янзын хүнгэлэлтэнүүд тухай хэлэхэ шухала гээшэ хаш. Ямаршье хуулита бэшэ хүнгэлэлтэнүүд байха ёhогүй гэhэн тобшолол бидэ хэхэ ёhотойбди. Имагтал ори ганса хүнгэлэлтэ байха ёhотой: ажал хүдэлмэри, оюун бэлиг, аша габьяа — эдэ бүгэдэ сэгнэгдэхэ ёhотой. Харин хуулита үндэhэтэй байха ёhотой. Энээнтэй холбоотой олон асуудалнууд шиидхэгдэнхэй. Танайдашье, бүхы орон соошье эдэ тусхай байшангуудтай, элдэб янзын онсо хүнгэлэлтэнүүдтэй холбоотой асуудалнууд шиидхэгдэжэ байна гэжэ би мэдэнэбди.

Москвада үшөө граждан дайнай үедэ Ленин, ороной дээдэ хүтэлбэри гүрэнэй дачануудаар хангагдадаг байгаа. Иимэ гурим гушаад онуудта зохихо шиидхэбэринүүдээр хуулита болгогдоhон байгаа. Хүтэлбэрилэгшэдэй салингые нэгэ хэмжээндэ байлгахын түлөө тэрэнэй хүдэлмэришэнэй, алба хаагшадай, интеллигенциин салинhаа эрид ехээр илгархагүйн түлөө хэгдэдэг байгаа. Политбюрогой гэшүүдэй, КПСС-эй ЦК-гай секретарьнуудай салин 800 түхэриг байгаа. Тиихэтэйгээ хамта 400 түхэригтэ эдеэ хоол захиха аргатай байгаа. Мүн бусадшье хүнгэлэлтэнүүд бии hэн. Мүнөө бидэ бүхы дачануудые зарим ушарта ветерануудта, нүгөөдэдэнь — үхибүүдтэ, гурбадахи ушартань — медицинэдэ, дүрбэдэхидэнь — пансионадууд болгожо дамжуулан үгөөбди.

Мүнөө бүхы юумэн бүхы гүрэнүүдтэл адли Верховно Советтэ шиидхэгдэдэг болохо. Хүтэлбэрилхы хүнүүдтэ — тэрэ хоёр гурбан хүндэ — хабаатай асуудалнуудые Верховно Совет тусхайтаар шиидхэбэри абаха зэргэтэй: ямар салин үгэхэб, ямар хүнгэлэлтэ байхаб, тэдээн тухай хүн зоной мэдэхын түлөө тунхаглаха ёhотой. Гол эрилтэнь гэхэдэ — бүхы юумэнь салингаар сэгнэгдэхэ, бусад ушарнуудта бүхы орондол адляар ажаhуудаг байха.

Мүнөө бидэ тусхайта пенсинүүдтэ, зарим хүн зондо үгтэдэг транспорт тухай асуудалда хүрэжэ ерэбэбди. Бүхы юумэ бодомжолжо үзэхэ хэрэгтэй. Сэхыень хэлэhүүб: бидэ эндэ эрид шанга гурим тогтоохоор шиидэнхэйбди.

Гүрэн түрэ хэн тухай hанаагаа зобохо ёhотойб. Онсо габьяатай хүнүүд — партийна гү, али партийна бэшэшье hаа хамаагүй ветеранууд тухай, олон үхибүүдтэй бүлэнүүд тухай. Үнгэрhэн хахад жэлэй туршада олон юумэ хэжэ үрдигдөө. Энэ хүдэлмэри юрын бэшэ байба. Юундэб гэхэдэ, хүнгэлэлтэнүүд бодото байдалда хаанашье бии. Жэшээнь, зохёохы бүхы холбоонууд пансионадуудые бодхооно. Харин үйлэдбэри дээрэ яаха гээшэб? Үйлэдбэрилэгшэд мүнгэ оложо, өөрынгөө социальна баазануудые бодхоогоо ха юм. Жэшээнь, «Уралмашай» пансионадуудта, профилакторинуудта, ангуушадай ямаршьеб гэрнүүдтэ хэн амарнаб — бүхы хүдэлмэришэд гү, али ганса ноёд гү? Иигээд ерэхэдээ, эндэмнай мүн баhа хүнгэлэлтэнүүд бии байна гээшэ гү? Хүн зон энээн тухай бодомжолно. Бодомжолог лэ гэжэ би hананаб.

Гол эрилтэнь нэгэн адли: бүхы юумэн хүн бүхэнэй — хүдэлмэришэн хүнэй, таряашанай, интеллигентын, эрдэмтын, зохёохы хүдэлмэрилэгшын, гүрэнэй ажал ябуулагшын ажал хэжэ оруулhан хубитаарнь сэгнэгдэхэ ёhотой.

Мүнөө хэрбээ таанадай зүбшөөгөө hаа, Горбачев Швейцариин банкда өөрын счётой, тиишэ гонорарнуудаа дамжуулдаг тухай хсёр үгэ хэлэхэ байнаб. Иимэ үгэ зугаа гаргаха дуратайшуулые голхоруулха байнаб: минии бүхы гонорарнууд партийна кассада ородог. Тэдэнэй тоодо «Хубилган шэнэдхэлгэ ба манай орондо болон бүхы дэлхэйдэ хабаатай шухала шэнэ бодомжолго» гэhэн олон оронуудтай хэблэгдэhэн номой түлөө. Партийна кассада миллион түхэриг оруулагдаа, нэгэшье мүнгэ өөртөө абаагүйб. 350 мянган түхэриг Эрхүүгэй үхибүүдэй больницада эльгээгээб, хүндөөр үбшэлhэн хүүгэдэй Россин үхибүүдэй клиническэ больницада 100 мянган доллар дамжуулан үгөөб. Раиса Максимовна энэ больницые шефтээ абанхай, тэрэнэй хүгжэхэдэнь, бүхы оронhоо ерэhэн үхибүүдэй эндэ дээдэ мэргэжэлэй туhаламжа абахын түлөө туhа хүргэдэг. Соёлой жасада 50 мянган түхэриг эльгээгдээ, Теркиндо памятник табиха хэрэгтэ 200 мянган түхэриг, газарай хүдэлэлгэhөө хохидоhон Армениин хүн зондо 150 мянган, Азербайджанhаа гаража ошохо баатай болоhон хүнүүдтэ 50 мянган түхэриг үгтөө. Энэ номой түлөө гонорар мүнөөшье орожо байhаар. Тэдэниие хайшан гэжэ гаргашалдаг байhыем энэ минии «тоосооhоо» таанад өөhэдөө хараба гээшэт.

Иимэрхүү тоосоон бодото байдалда үгы байха зэргэтэй. Иимэ hанаашалганууудта харюусахашье гээшэ эшхэбтэр, доромжолhон шэгтэй байна. Иимэ hанаашалгануудые политическэ зорилгоор хэрэглэхэ, мещанска ёhо гуримаар хандаха болотороо хүнүүдэй «унадаг» байhаниие хаража байхада, айхабтар гомдолтой байна.

Шиидхэбэриеэ хүлеэжэ байhан тон олон шухала асуудалнууд мүнөө сугларшоод байна. Эдэ бүгэдэндэ бултандань харюусалгатайгаар хандаха ёhотойбди.

Демократиин болон хуули ёhын оршом соо социализм гүнзэгы хубилалтануудые түйлажа шадаха гэжэ манай асари ехэ ороной жэшээ дээрэ харуулха гээшэ үг зорилго болоно. Общество дотор зүришэлдөө, хёмороо, илангаяа граждан дайе, хүсэрхэлгые, хуули буса ябадалнуудые, хүниие доромжолхые зайсуулхын тулада бүхы юумэ хэхэ шухала. Эндэ хуули ёhол засаг бариха ёhотой. Ороолон эхэнэрнүүдые агналга, дайсаниие бэдэржэ, үзэн ядалгые hүжэрөөлгэ дахинаа ушарха зэргэгүй.

Россин хуби заяан энээнhээ дулдыдаха ёhотой аал? Демократическа, энэрхы ёhотой социализмда дахинаа хуули буса ябадал гаргажа, дабшажа болохо юм аал? Үгы! Өөhэдынгөө түрэл орон соо бүхы юумые hайнаар бэелүүлжэ шадахабди гээд би батаар найданаб. Бэеэ бариха юумэндэ даамайгаар хандаха хэрэгтэй Михаил Сергеевич, нюдаргаа зангидыт гээд заримашуул уряална. Нүгөөдүүлынь штабуудта сохилто хэхэ захиралта үгыт гэнэ. Хүндэтэ нүхэдүүд, демократиие, демократиин институтуудые, парти доторой демократическа үйлэ хэрэгүүдые хэрэглэн, арад зоной гол шухала асуудалнуудаа өөhэдөө шиидхэхын тулада демократическа үйлэ хэрэгүүдые, хуули ёhото гүрэниие байгуулгые эхилээд байнабди. Харин нюдаргаяа зангидаха болоо hаа, алдуутай дүхэриг сооhоо хэзээдэшье гарахагүйбди.

Бидэнэр ороноо цивилизованно болгохо ёhотойбди. Олон юумэ үзэhэн, түүхэдэ, бүхы дэлхэйдэ хэрэгтэй ехэ юумэ хэhэн манай арадууд иимэ орон соо ажаhууха эрхэтэй. Манай оруулhан социалис хубитагүйгөөр дэлхэймнай мүнөөдэр тад ондоо байха hэн.

Хэрбээ хубилган шэнэдхэлгын илаа хада баhал тад ондоо дэлхэй бии болохо. Хэрбээ бидэнэрэй диилдээ hаамнай, диилдэхэгүйбди гээд hананаб, юрэл манай зам олон бэрхэшээлнүүдтэй байжа болохо — тиигэбэл дэлхэй муу тээшээ хубилжа болохо. Манай арадые хуушан ажабайдалдань бусаахагүйш, амыень хаахагүйш гэжэ батаар мэдэнэб. Демократизациин болон олондо мэдээсэлгын ашаар манай обществын абаhан шэнэ агаар арад бүхэндэ, хүн бүхэндэ тон хэрэгтэй юумэн ха юм.

Иимэ ехэ хэмжээнэй хубилалтануудые түйлаха зам хүндэ байна, түсэблэhэн бүхы юумэмнай hанаhан соомнай бэелүүлэгдэнэгүй, алдуунуудые гаргаад, hанаагаа зобонобди. Тиигэбэшье үнгэрhэн үе сагтаа бусахагүйбди. Манай арад ехэ юумэ үзөө, тэрэниие дахинаа зобоожо болохогүй. Өөрөө арадшье иимэ юумэндэ эсэргүүсэхэл. Үгынгөө түгэсхэлдэ минии хэлэхэ гэhэн гол юумэн иимэ байна. Хүндэтэ уралмашайхид, нэрэ хүндэеэ дээрэ үргэжэ ябыт даа гээд танда хүсэнэб. Таанадгүйгөөр оромнай ажаhууж шадахагүй. Таанадшье оронгүйгөөр ажаhууж шадахагүйт. Иигэжэ бэе бэеэ ойлголсон, бидэнэр хахасая. Ехэ амжалтануудые түйлагты, саашадаашье бэе бэедээ туhалжа байхабди! [Альга ташалга].

* * *

Хубилган шэнэдхэлгэ хадаа нэн түрүүн хүндэ, тэрэнэй амин шухала эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангалгада зорюулагдана. Тиимэhээ гарагай табанда Свердловсктой танилсалгаяа үргэлжэлүүлхэдээ, манай орон соохи эгээл түрүүшын залуушуулай гэр байрын комплексын кварталнуудта М. С. Горбачёв онсо анхарал хандуулба. Арбан гурбан жэлэй саана Ураалда эхилhэн энэ ашатай туhатай эдэбхи үүсхэл бүхы оронеймнай, нэн түрүүн залуушуулай хэрэг болонхой. Хубилган шэнэдхэлгэ энэ хэрэгтэ горитой түлхисэ боложо үгөө. Юуб гэхэдэ, гэр байра тухай асуудал хаа хаанагүй хурсаар табигдана бшуу.

Бүхы орон соохидол адли Ураалдашье эдеэ хоолой асуудал хурсаар табигдана. Совет хүнүүдэй аша туhада зорюулжа, энэ асуудал хайшан гэжэ түргэнөөр шиидхэхэ гээшэб? Эгээл энээн тухай тус хотын универсамуудай нэгэн соо худалдан абагшадтай болон худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэдтэй СССР-эй Президент хөөрэлдөө.

Ямар эдеэ хоолой зүйлнүүдые, эд бараа абахада илангаяа хүндэб гэжэ М. С. Горбачев hонирхоhон байна. Үрэ жэмэс хомор байна гэжэ зон хэлээ. Тус асуудал шиидхэхэ зам ямар байнаб гэхэдэ, хото соогоо жэмэс хадагалха олон газартай байха, урда зүгэй республикануудтай тэдэниие асарха талаар хэлсээнүүдые олоор баталха хэрэгтэй гэжэ М. С. Горбачёв хэлэбэ. Эндэ ондоо арга үгы ха юм. Свердловскдо алим жэмэс болон овощнуудые хадагалха найдамтай газарай үгы байха гээшэ огто таарахагүй хэрэг болоно. Иимэ ехэ хото аад, гансал мэнэ асарагдаhан юумые хэрэглэжэ байха гээшэ таарамжагүй. Овощнуудые хадагалха байранууд баригдана гэжэ мэдэнэб. Зүгөөр хэрэг удаанаар бэелүүлэгдэнэ хаш.

1905 оной революциин нэрэ зүүжэ байдаг Свердловскын гол талмай дээрэ СССР-эй Президент, КПСС-эй ЦК-гай, Генеральна секретарь В. И. Ленинэй хүшөөдэ сэсэгүүдые табиба. Ураалай алдар солото ёhо заншалнууд, тэрэнэй хүбүүд болон басагадай шэн габьяа, Эхэ орондоо үнэн сэхэ байдаг тухай дайнай болон ажалай ветерануудтай М. С. Горбачёв хөөрэлдөө.

Хүндэтэ ветеранууд, та бүгэдэниие, илангаяа агуу Илалтын 45 жэлэй ойн үмэнэ үнэн зүрхэнhөө амаршалнаб гээд Михаил Сергеевич хандаба. Манай ажабайдалые, эрхэ сүлөөе болон үзэл сурталые хамгаалхын тулада бүхы юумэ хэhэн үетэниие хүндэлэн ёhолхын тулада бүхы оромнай бэлдэжэ байна.

Агаарай-десантна сэрэгүүдэй ветеран Н. И. Михайлова-Гагарина хөөрэлдөөндэ оролсобо. Ехээр сэдьхэлээ хүдэлгэн, ажабайдалаараа омогорхонобди гэжэ тэрэ хэлээ. Бидэнэртэ ходо hанаагаа табижа байhанайнь түлөө гүрэн түрэдөө баяр баясхалан хүргэнэбди.

Ветерануудай хододоо hайн hанаатай, бэедээ этигэнги, номгон байдагынь минии талархалые татадаг гэжэ Михаил Сергеевич харюусана.

Парти дотор тогтоhон орёо байдал ветеран-свердловчануудай hанааень айхабтараар зобооно гэжэ хөөрэлдэгшэдэй нэгэн hаналаараа хубаалдаба. КПСС хадаа нарин нягта жагсаалаа үлөөхэ, Ленинэй туг бата найдамтайгаар гар соогоо адхаха ёhотой. Хубилган шэнэдхэлгын платформо дээрэ партиин зэргэнүүдые улам нягтаар нэгэдүүлхэ съезд КПСС-эй болохоёо байгаа съезд байха гээд ветеранууд этигэнэ.

Обществоёо шэнэлхэ, социалис байгуулалтын арга боломжонуудые улам дүүрэнээр тодоруулан харуулха, ажал хэрэгээрээ партиин нэрэ хүндэ үргэхэ хэрэгтэй болоод байна гэжэ М. С. Горбачёв хэлэhэн байна. Харин үзэл сурталаа болон оюун ухаан бодолойнгоо баялигуудые бидэнэр заабол зандань үлээхэбди, нангин хэрэгэйнгээ тугые бата найдамтайгаар дээрэ үргэн дабшахабди.

Шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүдэй түлөө байhан шэнги, аад, заримашуул уhантайнь хамта үхибүүгээшье хаяжархиха, социализмhаа арсаха түйлдэа хүрэдэг болонхой. Өөрынгөө партийна байшан соо бүхы юумые бидэнэр өөhэдөө гуримшуулха ёhотойбди. Харин хэн нэгэн мүнөөдэр өндөогоор ажал ябуулгаа эрхилхээе hанаа hаа, hэшхэлэйнгээ зэргээр болоно аабза. Бултадаа нэгэдээд, съезд дээрэ гараха ёhотойбди.

Орон соогоо дэлгүүрэй экономико бүрилдүүлхэ, экономикые элүүржүүлхэ талаар бэлдэгдэжэ байhан хуулиин проектнүүд тухай ямар hанамжатай байhаниень мэдэхэ дуратай бүлэг зондо М. С. Горбачёв дүтэлбэ. Эдэ темэнүүдээр дэлгэрэнгы, үнэн сэхэ хөөрэлдөөн болоо.

Бусадай дундаhаа онсо ондоогоор нэгэ иимэ асуудал зэдэлбэ: Литватай хэлсээнүүд юундэ хэгдэнэгүйб?

— Ондоо гүрэнүүдтэй хэлсээнүүдые хэдэгбди,— гэжэ Михаил Сергеевич харюусаба. — Харин Литвае совет республика гээд тоолонобди. Таанадай мэдэhээр СССР-эй Арадай депутадуудай гурбадахи съезд дээрэ тус асуудал эгээл иимээр табигдаа hэн. Тиимэhээ таанадшье, бишье Съездын шиидхэбэринүүдэй урда адли эрхэтэйбди.

Эхэ ороноо хамгаалха буу зэбсэг урданай сагhаа хойшо Ураал бүтээн гаргадаг байгаа гээшэ. Эгээл эндэ айхабтар ехэ оборонно нөөсэ хүсэнүүд бии болгогдонхой. Хубилган шэнэдхэлгын ашаар мүндэлhэн политическэ шэнэ бодомжоhоо уламжалан, оборонно комплексын горитой хүсэ шадалые эб найрамдалай шэглэлтэй продукци гаргаха ябадалда хэрэглэхэ арга боломжо олдоhон байна.

Энэ юрын бэшэ үйлэ хэрэгэй хэр зэргээр бэелүүлэгдэжэ байhан тухай конверсилэгдэжэ байhан предприятинуудай нэгэндэ, Ураалай электромеханическа заводто эмхидхэгдэhэн арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараанай выставкэ хөөрэнэ. Тэрэниие М. С. Горбачёв ошожо хараа.

Дээдын шанартай, хари гүрэнүүдэй продукцитай жэшэмээр граждан эд бараа гаргаха талаар инженернүүдэй, конструкторнуудай, хүдэлмэришэдэй гаргаhан зохёохы хүсэлэя оролдолгонуудые тэрэ үндэрөөр сэгнэбэ.

Эд бараан лэ хадаа хуу адли байдаггүй гээшэ. Оборонно промышленностиин интеллектуальна болон техническэ ехэ арга боломжонуудые тон дээдын шанартай продукци абалгада хэрэглэхэ гээшэ айхабтар шухала гэжэ СССР-эй Президент тэмдэглээ. Медицинскэ аппаратурын, ажаhуудалай электроникын, видеотехникын мүнөө сагай түхэл янзанууд тус экспозицида харуулагдаа. Эдэ зүйлнүүд тон түргэнөөр, олоор үйлэдбэрилэгдэдэг боложо, худалдажа абаха шадалтай зондоо хүргэгдэг лэ гэжэ эндэ болоhон хөөрэлдөөнэй үедэ онсологдобо.

Совет эрдэмтэдэй шиидхэжэ байhан асуудалнууд, Ураалай эрдэмэй арга боломжонуудые хүгжөөлгэ тухай дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн СССР-эй АН-ай Ураалай отделениин металлнуудай физикын институтда болобо.

Эрдэмэй бүхы hалбаринуудай түлөөлэгшэд СССР-эй Президенттэй уулзахаяа эндэ сугларhан байха юм. Мүнөө үедэ эрдэмэй 38 эмхи зургаанудые; прибор бүтээлгын тусхай конструкторска бюронуудые, хэдэн инженерно түбүүдэй коллективүүдые нэгэдүүлhэн Ураалай отделениин ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд тухай Ураалай отделениин президиумэй түрүүлэгшэ, СССР-эй Наукануудай академиин вице-президент Г. А. Месяц уулзалга нээхэдээ тогтожо хөөрөө.

hанамжаарза андалдалганда хабаадалсагшадай олониинь фундаментальна эрдэмэй хүгжэлтын асуудалнуудта онсо анхаралаа хандуулхадаа, тэрэнэй нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ, материальна үндэhэ hуурииень шэнэлхэ, hуралсалай дээдэ эмхи зургаанудые бэхижүүлхэ шухала байhаниие нэгэн дуугаар тэмдэглээ. Фундаментальна эрдэмэй хүгжэлтын болон экономикодо дэлгүүрэй харилсаануудай нэбтэрүүлгын дүнгүүдэй хоорондо ушарха байhан тааралдаагүй байдал тухай онсолол хэлэгдэбэ. Энээниие усадхаhан бата бэхи хуулита үндэhэ hуури хэрэгтэй гээд үгэ хэлэгшэд тоолоно.

Эрдэм ухаанда болон шэнжэлэлгэдэ дэбжэлтэ түйлахада hаалта хэжэ байhан юумэнүүдэй нэгэн хадаа эрдэмтэдэй уласхоорондын харилсаануудай үргэн бэшэ байhаниинь мүн болоно гээд мүн лэ заагдаба.

Тус уулзалга дээрэ үгэ хэлэхэдээ, М. С. Горбачёв иигэжэ тэмдэглээ: би нэгэ иимэ хараа бодол баримталдагби. Хэрбээ политикын бата үндэhэ hууритай, бодото байдалда үндэhэлhэн, ашаг үрэ ехэтэй, эрдэм мэдэсэдэ түшэглэhэн байгаа hаань, алдуунууд үсөөн байха hэн. Манай ороной үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ үүргэ дүүргэжэ байhан нютагта, Ураалда манай урагшаа дабшалтын замуудые эрдэмэй ёhоор уридшалан мэдэхэ гээшэ тон шухала болоо. Манай ороной түүхэдэ ушарhан хүндэ хүшэр жэлнүүдтэ Ураал ехэл юумэ бэе дээрээ даажа абадаг hэн. Тиимэhээ гансал хүсэ шадал болон ажалай нөөсэнүүдые ехэ болгохо тухай бодоод лэ, тэрэниие мүнөөдэр хэрэглэжэ байха гээшэ буруу ябадал мүн болоно.

Өөртөө туhатайшье, hонирхолтойшье юумэ энэ зал соо шагнажа абабаб гээд М. С. Горбачёв онсолон зааhан байна. Ураал мэтын, тэрэ тоодо Свердловско областьшье ороной индустриальна талаhаа, айхабтар ехэ хүсэтэй хизаар юундэ иимэ хуушан хэбээрээ үлэшөө гээшэб гэжэ наринаар бодожо үзэхэ, хамта бодожо үзэхэ саг ерээ гэжэ тэрэ хэлэhэн байха юм.

Советскэ Союздахи фундаментальна эрдэмэй байдал болон хуби заяагаар hанаагаа зобожо байhан тухайгаа эрдэмтэдэй үгэ хэлэлгэндэ М. С. Горбачёв онсолон заагаа.

Эрдэм техникын дэбжэлтын болон орон соомнай мүнөө үедэ тогтоод байhан ниитэ-политическэ бодото байдалда хабаатай асуудалнуудта президент харюусаба.

Свердловско областиин ажалшадай, партиин, дайнай болон ажалай ветерануудай түлөөлэгшэд тэрэ үдэшэндөө Залуушуулай ордон соо сугларжа, М. С. Горбачёвтой уулзаа.

КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь А. П. Гусев тус уулзалгые нээбэ. Индустриальна тус хизаарай урда гараад байhан бүлэг асуудалнууд тухай, экономическа реформые түргэдхэлгын замууд тухай, тон хурса социальна асуудалнуудые саг дары шиидхэхэ шухала байhан тухай арадай депутадуудай областной Соведэй түрүүлэгшэ М. С. Власов, «Уралтяжтрубстрой» трестын электро-гагнууршан Н. И. Сова, СССР-эй АН-ай Ураалай отделениин президиумэй түрүүлэгшэ Г. А. Месяц, Свердловск хотын 18-дахи hургуулиин директор З. А. Судакова, областиин Элүүрые хамгаалгын главна управлениин начальник А. Б. Блохин гэгшэд уулзалга дээрэ үгэ хэлэhэн байха юм.

Уулзалгада хабаадагшадай урда М. С. Горбачёв үгэ хэлээ. Энэ үгэнь хэблэлдэ толилогдохо.

ХИЗААР ОРОНДОО ДУРАТАЙГААР

Хяагтын 4-дэхи дунда hургуулиин хизаар ороноо шэнжэлэгшэд ажал хүдэлмэрөө hайнаар ябуулдаг. Районой харалга-слёт дээрэ тэдэнэй хүдэлмэри тэмдэглэгдээ бэлэй. Үхибүүд хүршэ Монгол орон тухай, Ленинэй соратнигууд тушаа угаа ехэ материал суглуулаа юм. Эдэнэр hургуулиингаа дэргэдэ районой гэгээрэлэй музей байгуулха hанаатай, Бэдэрэлгын бүлэгүүд түрүүшын багшанарай фото-зурагуудые, олон документнүүдые олоо.

— Манай hургуулиин байгуулагдаhаар хорин табан жэл гүйсэжэ байна. Энэ hургуулиие дүүргэhэн түрүүшын шабинар тухай материал үнгэрэгшэ жэлhээ эхилжэ суглуулнабди. Тэдэ шабинарай нэгэн Виктор Сергеевич Игнатьев 8-дахи класс дүүргэhэнэй удаа Уссурийскын сэрэгэй училищида hурахаяа ороhон байна. Удаань Афганистанда алба хээ, Чернобылиин авари усадхалсаа. hонин намтартай хүнүүд олон даа,— гэжэ 11-дэхи классай hурагша Таня Цыремпилова хөөрэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Хяагтын 4-дэхи дунда hургуулиин хизаар ороноо шэнжэлэгшэд Таня Цыремпилова, Дима Липунов ба Баярма Замбалаева бүридхэлэй дэбтэр харана.

Е. СУРМАЧАЙ фототекст.

ЗАЛУУ НАhАНАЙМ НҮХЭД

Зурагаал

Эдэ гурбан залуухан басагадай дүрэ-зураг нюдэндэтнай торолдошобо гэлэй. Нэгэ зариман бодолгото болон, «байза, хэд бэлэй, хараhан, танихашуу нюурнууд байна», нүгөөдүүл — «Сэсэг, Сэмжэд, Дэмбэрэл гурбан лэ, манай альбом соо иимэ фото-зураг үгы, hургуулида гү, али институтда ябахадаа, буулгуулhан хаш даа», «зүүн таладань — Сэсэг Галдановна, дундань — Сэмжэд Доржиевна, баруун гар тээнь Дэмбэрэл Доржиевна» гэжэ зугаалайхидай, ушарбайнхидай, урда-агынхидай, агынхидай олохон зон, илангаяа залуушуул хөөрэлдэхэ байха.

Гушан долоон жэлэй саада тээ Шэтын багшанарай институдай нэгэдэхи курсда ороод байхадаа, буулгагдаhан фото-зурагай мүртэ орожо, залуухан эдэ гурбан басагад хэд гээшэб хуби заяаниинь ямар бэ гэжэ hонирхохо, уншагшадтаа тобшохонсор хөөрэхэ хүсэлэнтэйб.

Зобоhон тулиhан, даараhан бээрэhэн, гэдэhэ үлдэhэн дайнай хүндэ хүшэр жэлнүүд үнгэржэ, жаргалан тайбан ажабайдалай шэрай харуулhан 1952 оной июнь hара барагдашаба. Тэрэ жэлдэ Агын дунда hургуули дүүргэгшэд болбосоролой аттестат абажа, хэн хайшаа ошожо hурахаб гэhэн асуудалд бултадаа абташанхай байгаа hэн. Нэгэ хэды хоногой туршада Бусыгинай байрада илээд шанга «суглаан» болбо. Тиихэдэ эрид шууд шиидхэбэри абаhан зон гэхэдэ, гурбан басагад, гурбан хүбүүд байhан юм.

Сэсэг, Сэмжэд, Дэмбэрэл гурбан тоо бодолгын багша болохын тула Шэтын багшанарай институдай физмат ороход, Сэдэб Батомункуев, Бальжинима Түмэнбаяров, Бальжинима Раднаев инженер-механигуудай мэргэжэл олохын тула Благовещенскын хүдөө ажахын институтда hураха ошохо гэлсэбэ. Тэдэнэр гурбуулан тус институт дүүргэhэн юм.

Дээдэ hургуулиин оюутан ябаhан сагаа хүн бүхэн уншэн хабhанайнгаа оёортоо бүхөөр гэ хадагалhан, энэ юртэмсын эльгэн дээрэ түрэhэн наhанайм эгээл хүхюутэй, эгээл сэлмэг hайхан үень hэн гэжэ хэлэхэ эрхэтэй. Энэшье ойлгосотой, энээндэ ехэ гүнзэгы тайлбари хэрэггүй. Ушар тиимэhээ гурбан хани басагадай дээдэ hургуулида hураhан жэлнүүд мэдэгдэнгүй шахуу үнгэршэбэ.

Тоо бодолгын багша гэhэн дипломтой басагад нютагаа бусажа, Сэсэг Сэмжэд хоёр түрэл hургуулидаа, Дэмбэрэл Зугаалай (баhал түрэл hургуулидаа — тэндэ долоодохиие дүүргээ) эльгээгдэбэ.

— Түрүүшын хэшээл, түрүүшын долоон хоног тон лэ аймшагтай, тон лэ түгшүүритэй байгаагша hэн. Өөртэшни зааhан багшанар, арбадахиие дүүргэхэ үедэшни табадахи, зургаадахиин ябаhан үхибүүд — шабинаршни. Углуу тохойгоор hэмээхэн hугшаран, пулаадайнгаа шал норошотор нулимсаяа аршаhан ушарнууд али дайралдаhан байха,— гэжэ Сэсэг Сэмжэд хоёр мүнөө тэрэ сагаа hанан, hанан энеэлдэдэг.— hүрхэй томоотой, багша хэбэртэй ябатаршни, «Абжаа, абжаа, мүнөө үдэшэ манайда ошохо гүт? Эжымни ерээрэй гэжэ захяа hэн, хони гаргахабди, шуhа эдихэт»,— гэжэ түрэлэйнгөө басагаханай коридор соогуур хормойдон хэлэхэдэнь, улайтараа эшэхэш.

Жэл хүдэлөөд байтарнь, басагадай ажабайдалда хубилалтанууд болобо. Хадамда гараhан Дэмбэрэл Ага ерэбэ, харин Сэсэг Зугаалайгаа ошохоёо дугташаба.

— Юундэ заал hаа Зугаалай ошохоёо hанаа хүмши, эжышни багшалhаар зандаа, нагаса эжышни сарюун, хүнгэн. Хадамдал гараа hаашни, табинагүй байха эрхэгүйбди»,— гэжэ тэрэ үедэ Агын нэгэдэхи дунда hургуулиин директор байhан Санзая Ринчинович Рыгзынов, окроно-е даагшаар хүдэлhэн Цырен-Доржи Номогонович Номогонов Сэсэгэй мэдүүлгые бусаагаа hэн.

— Хадамда ошонол бээб даа,— гээд, тэрэ хоёрые урдаа оруулангүй, Сэсэг 1957 онhоо хойшо мүнөө болотор Зугаалайн дунда hургуулиин тоо бодолгын багшаар ажаллаhан зандаа.

Нютагаа бусажа, хадам харидашье ошоо, зол жаргалаашье олоо. Мүнөө ашатайшье, зээтэйшье, үнэр баян ажаhууна. Үхибүүдэйнь ехэ Бадма — суута ажахы — «Красный Великан» совхоздо ахамад зоотехнигээр хүдэлнэ, Дулмань — түмэр замай Хабаровскын институт дүүргээд, Забайкальск станцида ажалтай, Балмань — баhал тоо бодолгын багша, Улаан-Үдын багшанарай институт дүүргээ, Буладынь — эжынгээ hураhан Шэтын багшанарай институтдай физмадай оюутан, одхон хүбүүн Батань — арбан нэгэдэхи классай hурагша, тоо бодолгоор эжытээ ана мана тулалсадаг hурагтай.

Сэмжэд Агадаа хүдэлжэ байтараа, партиин Агын райкомой инструктор болоод, hүүлээрнь Ушарбайда багшалаа. hүүлэй арбан табан жэлэй туршада Агын СПТУ-да хүдэлнэ, директорыньшье байгаа.

— Нямайел бурхан гэзээшалаа гээшэ ха. Нүгөө хоёрни 5—5 үхибүүдтэй,— гэжэ Сэмжэд зугаахин хэлэдэг.— Ехэ басаган Бальжимам инженер-экономист, Баярма-Владивостогто хойто зүн институт дүүргэжэ, англи, немец хэлэнэй багша болохо юм.

Дэмбэрэл Агын, Урда-Агын дунда hургуулинуудта хэдэн жэл хүдэлөөд, hүүлэй 25 жэлэй туршада Зугаалайда багшална. Табан үхибүүдынь дээрэhээ эхилжэ, ажабайдалай эрюун харгыда гаранхай. Октябрина, Баяр, Балта, Сэсэгма, Баатар — эхын омогорхол.

Нүхэд гурбан басагадай хуби заяан тухай тобшохон хөөрөөгөө тэдэнэрэй өөhэдэйнь багшанарай хэлэhэн үгэнүүдгүйгөөр түгэсхэхэнь таарамжагүй шэнги.

Арбадахиие дүүргэhэнhөө хойшо хорин жэлэйнгээ ойе Агын голой зүлгэ ногоон дээрэ баяр ёhолслой оршон байдалда тэмдэглэжэ байха үедэнь округой суута, наhажаал багшанарай нэгэн Георгий Найданович Найдано иигэжэ хэлээ hэн:

— Бултыетнай хаража байхадаа, сэдьхэл зүрхэмни хүмэрижэ, баясана. Таанарай дундаhаа арба гаран хүн багшанарай мэргэжэлтэй болонхой. Багшын ажал хүндэтэй, тон харюусалгатай. Залуу үетэниие зүб мүрөөр хүмүүжүүлхэ гээшэ үдэр бүриин, час бүриин хэрэг, оюун бэлигэй, түйлай ехэ оролдолгын, эрмэлзэлэй, үсэд нэтэрүү эрилтын хэрэг мүн. Сэсэг, Сэмжэд, Дэмбэрэл-бэрхэнүүд гээшэт! Харгытнай ута, нэрээ нэрлүүлхэт, алдар солоё суурхуулхат. Сагтнай заатагүй ерэхэ.

1952 ондо тэдэнэртэй сугтаа арбадахиие дүүргэhэн, мүнөө Ага-Хангилай дунда hургуулиин физикын багша Борхон Хайдапович Хайдаповай «РСФСР-эй hургуулиин габьяата багшын» хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэhэнтэй дашарамдуулан, Лидия Ивановна Новиковагай хэлэhэн үгэнүүд баhал баясамаар:

— Минии заажа, арбадахиие дүүргүүлhэн шабинар соохоо гансата гурбаараа тоо бодолгын багша, мүн гурбаараа физигүүд болоhон класс үгы. Борхон, Женя, Сэдэб — физигүүд, Сэсэг, Сэмжэд, Дэмбэрэл — тоо бодолгын багшанар. Бултантайтнай хүдэлөөб, бултанайтнай ажалай оньhонгой танилсааб. Таанадай амжалта — минии амжалта.

Багшанарай үнэн зүрхэнhөө хэлэhэн үгэнүүд дээрэ үшөө юу нэмэлтэйб? Тон нарибшалаад ухашалаа, оролдоо hаа, олдохо гээшэ ха. Гурбуулан — «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй. Гурбуулан наhанайнгаа амаралтада гараhаншье hаа, ажаллаhан зандаа. Мүнөө зарим шабинарайнгаа үхибүүдые бодолгын орьёлой зүргэ харгыда оруулалсахын түлөө үглөө бүри хэшээлдээ ошоно.

Ж. ДАШИЕВ.

Агын округ.

ТОЛИ

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ ...

❋ 85 жэлэйнь ой тоонто ... тэмдэглэгдэбэ

❋ Поэтессын шэнэ шүлэгүүд ...

❋ Эмшэлэгшын нэрэмжэтэ түб ...

❋ Ажалшадай һаналаа нэгэдэлгын һайндэр яажа тэмдэглэхэб?

ТЭРЭ ҮДЭШЭ Бэшүүрэй районой эгээл зүүн захын ажахы болохо Бодонгуудай совхозой түб — Шанага тосхоной соёлой байшанда нютагай ажалшад олоороо суглараа һэн. Фойе соо энэ нютагһаа гараһан алдарта уран зохёолшо Ц. Доной (Цыденжаб Дондупович Дондубоной) зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдаһан ханын газетэнүүд-планшедүүд болон зохёолнуудайнь удха тодорхойлһон зурагууд олоор табигдаа. Тэдэ бүгэдые Шанагын эхин һургуулиин эдир һурагшад багша Дулма Токтохоевна Дармаеватаяа үбэлһөө хойшо ханалгатайгаар бэлдэжэ, зохёоһон байба.

Ц. Доной 85 жэлэй ойдо зорюулагдаһан дурасхаалай үдэшые совхозой парткомой секретарь Аркадий Жамьянович Мункуев оролто үгөөр нээхэ зуураа республикын Уран зохёолшодой холбооной үмэнэһөө зорижо ерэһэн Буряадай АССР-эй арадай поэт Цырен-Дулма Дондокова, уран зохёолшо Цырен-Дондок Хамаев гэгшэдые, мүн лэ Улаан-Үдэ хотоһоо бууһан Ц. Доной анханай наһанай нүхэр Чимитцу Дэлгэровна Дондубон, уран зохёолшын ехэ хүбүүнэй хүбүүн Владимир Молотович Дондубон, аша Баир Доржиевич Гомбоев болон уран зохёолшын дүү Цыбикдоржо Будаевич Дондубон болон бусад түрэлхидыень амаршалжа, халуун баяр хүргэбэ.

Бодонгуудай совхозой директор Хүндэлэлэй орденто Мунко Ешеевич Очиржаповта үгэ үгтэнэ. Тэрэ һүүлэй жэлнүүдтэ нютагайнгаа ажахын түйлаһан амжалтанууд тухай айлшадтаа хөөрэхэ зуураа:

— Манай эндэһээ гараһан бэлигтэй зохёолшынгоо түрэһөөр 85 жэлэй ойе багшанарайнгаа болоод совхозойнгоо залуушуулай эдэбхеэр түрэһэн нютагтань түрүүшынхиеэ үнгэргэхэ гэжэ шиидээбди. Гэбэшье, энээхэн, хаяа хадхажа һууриждаһан хүршэ Потанино һууринаймнай дунда һургуулида Ц. Доной нэрэмжэтэ кубогта хүртэхын түлөө бүхэ барилдаагаар эдиршүүлэй мүрысөөн жэл бүри, апрелиин тэнгээр үнгэргэгдэжэ, заншалта болонхой юм, — гэжэ Мунко Ешеевич онсолон тэмдэглэбэ. — Байгша оной тоосоогоор үглөөдэр эхилхэ тэрэ мүрысөөндэ хамта дээрээ 12 команда ерэхэ болонхой. Тэрэ хадаа районой түб — Бэшүүрһээ, Шэбэртэһээ, Мухар-Шэбэрһээ, Улаан-Үдэһөө болон бусад газарнуудһаа, мүн хүршэ Шэтын областиин Петровск-Забайкальска районой Обор-Үнгөө нютагһаа ерэхэ юм. Хойто жэлдэ энэ Шанага тосхондоо дунда һургуули нээгээд, Ц. Доной нэрэмжэтэ болгохобди. Тиигэжэ одоошье үхибүүдэйнгээ тоонто дээрээ түрэлхи хэлээ шудалха, хүгжөөхэ, үг удамайнгаа анханай һайн заншалнуудые сахижа һураха хэрэгые шэнэ ёһоной шатада гаргаха байнабди, — гэжэ нүхэр Очиржапов мэдүүлбэ.

Удаань Россин Федерациин һургуулиин габьяата багша, Шанагын эхин шатын һургуулиие эрхилэгшэ Д. Т. Дармаева «Ц. Доной зохёохы болон ниитын ажал ябуулга тухай» суглаагшадта һонирхолтойгоор хөөрэхэдөө:

— Буряад литературын үндэһэ һуури табилсагшадай нэгэн Ц. Доной номууд ехэл хомор. Манай нютагһаа гараһан зохёолшон иимэ номуудые бэшэһэн, хэблүүлһэн юм гэжэ номуудайнь үгы дээрэһээ энэ зурагуудые зуража, нэрэнүүдыень харуулна гээшэбди, — гээд Дулма Токтохоевна ханада үлгөөтэй «Ц. Доной номууд» гэһэн витринэ тээшэ зааба. — Хэһэн бүтээһэн уран бэлигтэй ажалыень нютагайхидтаа, залуу үетэндөө энэ мэтээр харуулжа байхамнай, эшхэбтэр гээшэл даа...

Шанага нютагай ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Дугар Цыренович Тогошеев, гушаад онуудта Цыденжаб Дондуповичй Дондубоной республикын Арадай эрдэм һуралсалай комиссар ябахадаа, урдань үзэгдөө харагдаагүй, ялагар салагар «Эмкэ» машинаар нютагаа ерэдэгыень, улад зонойнгоо һуудал байдалаар, үхибүүдэй һуралсалаар һонирходогыень дурсажа хөөрэбэ.

Поэтесса Цырен-Дулма Дондокова анхан Буряадай номой хэблэлэй һуралсалай литературын редакцида ажаллажа байхадаа, Ц. Доной сэнтэй заабаринуудые абадаг байһан тухайгаа, тэрэ үедэ шэнэ бүтээл зохёолнуудыень хүлеэжэ, ханан уншадаг, шудалдаг байһан тухайгаа дурсан хөөрөө.

— Ц. Доной дурасхаалда зорюулагдаһан уран зохёолой үдэшэнүүд урда тээнь Шэбэртын дунда һургуулида үнгэргэгдэдэг байгаа. Харин мүнөө энэ нютагтань анха түрүүшынхиеэ боложо байхань — ехэл дэмбэрэлтэй гэшэл,— гэжэ уран зохёолшо Ц-Д. Хамаев мэдүүлбэ.— Саашадаа энэ багай ба-а һуурин нютагуудай балшар үетэн ерэхэ жэлһээ харьялагдаһан дунда һургуулидаа түрэлхи хэлэ, литературыя шудалхань хэ юм. Тиигэжэ ерээдүй сагта Шанагын шэнэ һургуулиһаа шэнэ бэлигтэн тодоруулагдахал байха.

— Гуша гаран онуудай һүрөөгэй жэлнүүдтэ миниишье эсэгэ тушаагдажа, хэһээлтэ тамын газарта һалаһан юм. Тэдэ бүгэдын хилэнсэггүй сэхэ сэбэр хүн нэрые һэргээжэ, шэнэ сагай үетэндэ хүргэжэ мүнхэжүүлхэ гэшэ тон зүб. —гэжэ ажалай ба дайнай ветеран Бадма Жамбалтарович Жамбалтаров Ц. Дон тухай дурсалгынгаа үгэ соо тэмдэглээ һэн.

Ц. Доной дүү, ажалай ветеран 76 наһатай Цыбикдоржо Дондупович Дондубон гэр бүлынгөө намтар, аханар тухайгаа уяран дурсаба:

— Гурбан аха, дүү хүбүүд агша бэлэйбди. Ехэмнай Цыденжаб, удаадахимнай Цыдендоржо юм һэн. Цыдендоржомнай 80 наһандаа мордоһоор хоёр жэл болобо даа. Намдаал адли бухы наһаараа нютагайнгаа хара хүдэлмэри хэжэ үнгэрөө һэн. Тэрэмни 3 хүбүүтэй, 2 басагатай, бинь 3 хүбүүтэй, 4 басагатай хүм. Дондубонтон хотон яһалал үдөө, үрэжөө юм гээшэ. Ехэ ахамнай анханай һэргэг, нягта, нарин хүн юм һэн. Бури багашаг ябахадамнай, маанадаа үбһэ сабшуулжа һургаһан, тэрэ нягта нарин һургаалыень үе наһандаа, мүнөөшье болотор һанажа, мэдэжэ ябадагби. Ахынгаа тушаагдажа һалаад, хүндэтэ нэрынь сагаалагдатар—тэрэ туулган хүндэ хорин жэл соо үлүү үгэ хэлэхэ аргагүй, хүнэй харасаһаа далтиржа, хүн түрэһэн бэеынгээ хүсэ мэдүүлэн хүдэлжэ, сэхэ, сэбэрээр ябахаһаа сэсэн юумэн манда байгаагүйл. «Үнэн юумэн — үнеөрөө, үнэгэн малгай — зүһөөрөө» гэжэ арад зоной хэлсэдэгээр, мүнөө үедэ хамаг юумэнэй зүб тээшээ шиидхэгдэжэ, һайхан заяанай мандажа байхань гайхалтайл гээшэ. Иимэ сагта хүн бүхэмнай хүгшэн, залуугүй һайхан сэдьхэлээр һалбарха, һайхан хэрэгээ эрхилхэл зэргэтэй гээшэ,— гэжэ Цыбикдоржо Будаевич Дондубон хэлээ бэлэй.

Энэ дурасхаалай үдэшэдэ хабаадалсаһан партиин Бэшүүрэй райкомой секретарь Сергей Пурбуевич Будажапов:

— Иимэрхүү үдэшэ үнгэргэжэ байха гээшэ ехэл һайн байна. Манайда уран бэлигэй алишье һалбарида хабаяа үзэхэ залуушуул олон. Тэдэнэй угай шадабариие мүнөөнһөө, түрэлхи хэлэнэйнь хэшээлнүүдтэ түшэглэн элирүүлхэ, тодоруулха ёһотойбди,— гэжэ хэлэбэ.

Удаань Ц. Доной аша хүбүүн партиин Бэшүүрэй райкомой инструктор Аюр Гомбоев, комсомолой райкомой секретарь Юлия Баторова гэгшэд үгэ хэлэжэ, Буряадай бэлигтэй уран зохёолшын бүтээлнүүдые уншажа, арадайнгаа хорёод, гушаад онуудай ажабайдалые тодоор хараһан мэтэ болодог, һургаал абажа байдаг тухайгаа мэдүүлээ һэн.

Бодонгуудай совхозой гурбан отделениин үхибүүд Потанинай ород дунда һургуулида һурадаг юм. Шанага нютагай басаган Анна Бальжинимаевна Самандуева тэндэ ород хэлэ, литература заадагшье һаа, нютагайнгаа һурагшадтай хамта Ц. Доной «Хиртэһэн һара» гэжэ зохёолоор сценкэ зохёожо, суглаагшадта харуулһан, тэдэниие хүхеэһэн байна. Мүн энэ үдэшэ энханай ирагуу хоолойтой, 78 наһатай ажалай ветеран Дэжэдмаа Улзытуева урданайнгаа, мүн гушаад онуудта дуулагдадаг арадай дуунуудые һайханаар гүйсэдхэбэ.

Үглөөдэрынь Шанагаһаа зүүлжээ, Эсээлжэ хадын үбэр хаяада, Хёлго хатанай хойморто оршоһон Аяга нютаг хүрэбэбди. Эндэ анхан Ц. Доной түрэһэн буусын һуури үлэнхэй.

— Энээхэн һубагай урда захада, буусамнай байһан юм. Эндэл 18-тай басаган Шэбэртэһээ бэри боложо буугаа бэлэйб,— гээд Чимитцу Дэлгэровна Дондубон жэргэмэлэй дуугаар зэдэлэн байһан талын хоймор тээшэ заагаа һэн.

Алад сэсэшэа уруудаһан талын хүбөөгөөр һабалһан Хёлго голой саада бэеһээ нарһан тужанууд нэмжыгээд, хараани холо хүхэ унаараар нэмэригдэһэн уулануудтай ниилэжэ, энэ һайхан дайдын алас холын үргэлжэлэл болон үзэгдөө бэлэй.

Ц. Доной багадаа үдэжэ, шэлдэг залуу хаһадаа хурим түрэеэ наярһан байшангынь зүһалан гэртээ хамта эндэһээ холо бэшэ оршоһон Хонхоло нүүлгэгдэеэд, шэнэ байшангуудай дунда хуушанайшье һаа, дахинаа эрьежэ байһан дууша хабарай түлэг соо набша, сэсэгээ надхуулха жэмэстэ һөөгүүдэй дундаһаа сэлмэг үндэр сонхонуудаараа наранай туяа тодон һуугаа һэн.

Б. ЖАНЧИПОВ.

Хүн ба үе саг

«...ҺАЙХАН СЭДЬХЭЛЭЭР ҺАЛБАРХА»

(Уран зохёолшо Ц. Доной 85 жэлэй ой нютагтань тэмдэглэгдэбэ)

Галина РАДНАЕВА

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

Хасаг үбгөөмни бурхандаа
мордоходоо,
Хормог дүүрэн үдэтэй
годлиёо
Добынгоо оройдо
мартаһан гү!
Дайгаа иигэжэ
дараһан гү!
Үе сагуудые ахин ошохоор
Үдэтэ олон годлиинь
тоогоор
Зэлэ татан
шубууд ошобол.
Шэнхинээ дуунинь
дободоо үлэбэл.

• • •

Саһанһаа сайжа,
һууһан шэгтээ,
Сан буурал болошоһон
Шубууе хайрлалайб.
Сагһаа сайжа,
үтэлһэнөө мэдэрхэдээ,
Саһаа һэжэржэ унагааһан
Шубуухайда атаархалайб.

• • •

Үүлэн үмдыем
үндэртэ үлгэһэн
Үнеөхил эмгээмни ха —
Унташаһан тала.
Нойтон үмдыем
хатааха гэһэн
Найдалайм түүдэг ха —
Нойргүй һара.
Үмдөө угаалгаһан
үхибүүн наһам
Унтажа яданал ха —
Нюһаа татана.

• • •

Ута хүлөөрөө хайраад,
Ухааем,
Сагаахан даляараа дайраад,
Сэдьхэлыем,
Тохорюун мэтэ
ганганаад,
Үтэр
Тэнгэриин сэнхиртэ
хайлашоол
Үдэр...

• • •

Хоёр хүүгэдэйм найжа —
Хоёр хүхэнэйм тобшо.

Ами наһантайнь
холбоотойл ха —
Аргагүйл зүүдэндээ
эбилшэнэ.
Хэтынь хоёр мундарга —
Хуби заяанайнь мэнгэ
Жэргэмэл сэдьхэлтэйнь
холбоотойл ха —
Шэмшэрээд һанааем
зобооно.

• • •

Үмдэнэйм
Үрөөһэн түрине
эдиһэн тугалтай
Шугы дүүрэн
тэмсэһэмни энэл:
Үмдэгүйнь
Үбдэг соорхойгоо
наадалба гэлтэй —
Шараа нюсэгэн
наран эгшэшоол.

• • •

Эмгэрһэн хойноо
Эдир наһаа
Магтаад һалахагүй —
Мартааб гэхэгүй:
Үдэшын наран —
Үтэли наһан
Үхибүүн мэтэл.
Үльгэр шэнгил.

• • •

Хүйтэрөөд гэнтэ ээндээ
Хулжан ошодог минисгэй
Ёро зүгнэһэн эмын
шэнжэ гү!
Гэнэн байһанайнь
тэмдэг гү!
Үһөө һаглайһан шуурганда
Улин хусаһан нохой
Ёһорхүү эрын шэнжэ гү!
Гүлгэн байһанайнь
тэмдэг гү!
Эрэ тахяадал үдэшэндөө
Эмэ тахяагай хүүгай
Эрэеэ голоһон эмын
шэнжэ гү!
Хубилһан сагай тэмдэг гү!

• • •

Буга һарын
саһанай бургаае

ПЕТР БАДМАЕВАЙ ТҮБ

Суута эмшэлэгшэ, түбэд эмнэлгын ехэ мэргэжэлтэ Петр Бадмаевай Түбэд медицинын эрдэм-шэнжэлгын түб Москвада нээхэ тухай шиидхэбэри абтаба.

Хэрбээ нарибшалан хэлэхэ болоо һаа, Петр Бадмаевай хани нүхэр Елизавета Федоровнагай түрмэдэ хаалгаһаа уламжалан, 1937 ондо таһалдаһан эмнэлгын һургуули һэргээн байгуулха тухай хэлэгдэнэ гээшэ. 1920 ондо үбгэнэйнгөө наһа бараһанһаа хойшо имагтал тэрэ аяар арбан долоон жэлэй туршада, элдэб һаад бэрхэшээлнүүдэй ушарбашье, Петр Александровичай хэжэ байһан хэрэгые үргэлжэлүүлээ бэлэй. Харин энэ суута аргашамнай Түбэдэй гурба мянган жэлэй түүхэтэй эмшэлэлгын эрдэм шадабари Россин баруун тала руу нэбтэрүүлжэ эхилһэн намтартай.

Шэнээр байгуулагдаһан Түбэд медицинын эрдэм-шэнжэлгын түбэй директор, Петр Александрович Бадмаевай зээ хүбүүн Б. Гусев «Известиин» корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө иигэжэ хэлээ һэн. «Минии нагса абэ Жамсаран Бадмаев» гэжэ баримтата повестиин «Новый мир» журналай арбан нэгэдэхи номерто толилогдоһоной һүүлээр энэ эмшэлэгшээр һэнирхолго шэнэ хүсэтэйгээр дэбжэн бадараа юм».

— Эдэбхитэд, мүнөө хүдэлжэ байһан врачнууд Бадмаевай һургуулиие һэргээн байгуулха тухай асуудал эрид шангаар табиһан байна,— гэжэ Борис Сергеевич хөөрэнэ.— Б. Дондоковой толгойлһон туршалгын «Логос» гэжэ нэгэдэл тус түбые эхилэн байгуулагша болоһон юм. Эндэ хүдэлхынь тула эрхим мэргэжэлтэдые хабаадуулхые хүсэнэбди. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдын мэдээжэ эмшэлэгшэ А. Базарон манай урилгые хүндэтэйгээр хүлеэн абанхай. Вьетнамһаа ерэхэ түрүүшын бүлэг врачнуудые майн һүүл багаар хүлеэнэбди.

— Будаын шажантай бүхы оронуудтай саг үргэлжын харилсаа холбоо тогтоохые, байлгахые бидэ хүсэнэбди,— гээд Б. Дондоков нэмэбэ.— Тэдэ оронуудта Бадмаевай нэрэ эмшэлэгшэшье, Чингис хаанай холын үри һадаһаншье байһанаараа мэдээжэ байна бшуу. Петр Александровичай һургаал заабариин үндэһөөр үргэн ехэ эрдэм-шэнжэлгын болон методическа хүдэлмэри ябуулхаар хараалнабди, тиигэжэ ... тороо түбэд медицинын бүхы ... нүүдые нэгэдүүлэн эрхилхэ түб болох... гэтэй. Петр Бадмаевай заабарин ... дом гаргалга баһал һэргээгдэхэ юм ... жэ аптекэ нээгдэхээр хараалагдана ... ородог түүхэй эд, ургамалнууд ... ороной Агын тала нютагуудһаа ... һоо... асарагдаха байна бшуу.

Эдэ бүгэдые эхинһээнь шэнээр ... тай бологдоно. Гэбэшье эрдэмты... Ши» гэжэ мэдээжэ заабарие ... дээрэ анха түрүүшын оршуулагшын ... шухаг хүдэлмэринүүдэй үлэһэнииньне ... байна. Һаяхан «Жуд-Шиин» ... үшөө хаанашье тайлбарилагдаа, ... даагүй ном олдоо юм. Тэрэниие ... оршуулжа үрдеэгүй байшоо.

Мүнөө һэргээгдэжэ байһан Бад... һургуулиин гол зорилгонь юун ... «Түбэд эмшэлгын эрдэм һургуулиин ... һэ баримтагүйгөөр муушалха ябадал ... медицинын соведэй гэшүүдтэ харюу ... өөрынгөө ном соогоо П. Бадмаев ... врачнуудта үни удаан саг соо аргал... «һайжархагүй» гэгдээд, тэрээндэ ... хаа ороһон үбшэнтэнэй үбшэнүүдые ... хойгоор шэнжэлжэ үзэһэн байха юм... гэжэ тэрэ тэмдэглэһэн байгааб! ... рүүн буруугаар табигдаһан диагноз ... Буруу үбшэнһөө аргалаад, ёһотой үб... ень улам һүжэрөөдэг байгаа гэнэ. ... дэм һургуулиин эгээл шухала һайн ... гэхэдэ, үбшэниие нь тон зүбөөр ... элишэлэлгэ болоно гээшэ. Үшөө ... гэхэдэ, аллерги, хото-гэдэһэнэй бол... сад үбшэнһөө аргалха эм дом гаргада... һан юм. Эдэ эмүүд хадаа бусад ... муу нүлөө үзүүлдэггүй байгаа бшуу...

Түб байгуулха тухай шиидхэбэри ... шье, тэрэнэй урда үшөө нилээд олон ... асуудалнууд гаража ерэнэ. Дэмжэлгэ, ... рэ тоодо мүнгэ зөөреэр дэмжэлгэ ... тэй болоно. Тус түбэй тоосооной счет ... дээсэнэбди: 161 214 Коммерческий ... «Центрокредит» в МГУ Госбанка СССР МФО 101791. Расчетный счет 30 ... 100 345 717.

Г. АЛИМ...

(«Известия» газетын 1990 оной апрелиин 25-най номерһоо абтаба).

МИТИНГДЭ БУЛТАДАА ХАБААДАЯ!

Улаан-Үдын Совет дүүдэй талмай дээрэ майн 1-дэ, 10 сагта Улаан-Үдын ажалшадай Майн 1-дэ зорюулагдаһан митинг болохо. Городой районуудай ажалшад районоо түрүүлэн сугларжа, Советүүдэй талмайда эмхитэйгээр хүрэжэ ерэхэ.

Железнодорожно районой ажалшад Комсомольско талмай дээрэ, Октябрьска — Пионернүүдэй байшангай дэргэдэ, Бабушкинай нэрэмжэтэ үйлсэдэ, Советскэ — Байгаалиин музейн дэргэдэхи талмай дээрэ, Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсэнүүдтэ сугларха байна.

Митингдэ хабаадагшадай колонноннуудай ябаха үйлсэнүүдтэ (Ленинэй нэрэмжэтэ, Коммунистическэ, Борсоевой, Сухэ-Баатарай, Ербановай, Каландаришвилиин, Кировэй, Куйбышевай, Бабушкинай нэрэмжэтэ үйлсэнүүд, Октябриин 50 жэлэй, Илалтын проспектнүүд) 9 час 15 минутаһаа транспортын ябахань болюулагдаха.

Митингдэ хабаадагшадай колонноннуудые хүтэлбэрилэгшэдээр А. Н. Колдунов (Железнодорожно), И. И. Мошкин (Октябрьска), В. П. Грехов (Советскэ район) томилогдонхой.

Буряадай АССР-эй МВД-гэй ниитын гурим сахин хамгаалха таһагай начальник подполковник А. Г. Дегтярев митингын үедэ ниитын гурим сахихаар уялгалагдаа.

Митингын һүүлээр Советүүдэй талмай дээрэ һайндэрэй концерт болохо. Буряадай гүрэнэй филармониин «Ритмы Байкала» гэһэн эстрадна ансамбль, дуу, хатарай «Сибирские узоры» гэжэ арадай ансамбль, Солдатска поселогой соёлой байшангай дуунай «Рябинушка» ансамбль, Улаан-Үдын соёлой болон амаралтын городской паркын дуунай-инструментальна «Аттракцион» ансамбль, багшанарай институдай студентнэрэй театр, юрэнхы эрдэмэй болон хүгжэмэй һургуулинуудай фольклорно ансамбльнууд концертдэ хабаадаха байна.

Һайндэрэй митингдэ хабаадагшадай анхаралда элдэб зугаа наадан, аттракционууд, спортивна мүрысөөнүүд дурадхагдаха, һаналаа нэгэдэлгын ярмаг эмхидхэгдэхэ.

Һайндэрые бэлдэхэ, тэрэниие үнгэргэхэ комисси ажалшадай һаналаа нэгэдэлгын митингдэ бултаниие урина.

❋ Хори гушан жэлэй саана сэбэр агаар ямар үнэртэй һэм гэжэ хэн һананаб?

❋ Ангай зүргэдэ иимэ соносхол хадаатай байба: «Ойлгогты, һэргылэгты, аң гүрөөлнүүд, шубууд! Аяншад ябана!»

БАЙГААЛИ ХАМГААЛААГҮЙН ХОЙШОЛОНГУУД

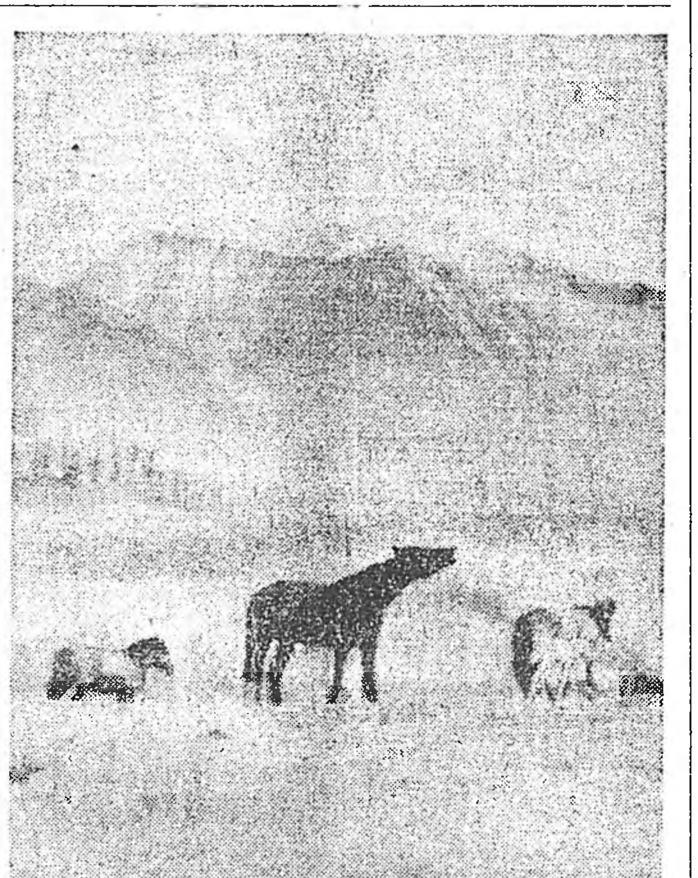
❋ Үнэгэн хирһанда хэлээ һэн: «Ши, ойлго, бидэшни малгай, заха боложо, дууһажа, уг үндэһөө таһаржа байнабди» Хирһан энэшни юугээ хэлэнэ гээшэб гэжэ ехэ үнэншэнгүй, һанаа амаршаг байһан юм, тээд мүнөө хойто хүнхэрэй хирһан хэды үлөө хаб даа?!

❋ Загаһан абяа гарадаггүй гэлсэгшэбди, абяа гараа һаань, һайн юумэ дуулахагүйл байхабди даа.

❋ Огородшонһоо бэшэн газараа сэгнэхэ, хүндэлхэ гэжэ хэр оролдоно хаб даа?

❋ Урдань мал адууһыемнай шоно барина аа гү гэжэ һэргылдэг, хамгаалдаг байгаабди, мүнөө зэрлигшэһэн нохойһоо айха саг ерээл.

❋ Зуһалангай гэрэй тооно хааһан, хабхаглаһанһаа боложо, алтан хараасгайнууд манай иишэ ерэхээ болишонхой гэжэ мэдэдэг гээшэ гүбди? Тооно хотогоёо бүглэжэ, манай зуһаха, дальбараагаа тэнжээхэ байдал хүлгүүлһэн бузар лэ хүнүүд даа гэжэ һайсал хэлсэнэ гээбы даа.

Хангай Ахын үндэрэй
Хагдан тунга бэлшээри,
Хабарай сагай түлэг соо
Хабатай һархайн пагсайгаа.
Хүдоо хүбөө нютагта,
Хүтэлнүүдэй аглагта,
Хүлэг агта моридой
Хүльбэржэ сэнгэхэ сагта,

Саяан уулын шэлэнүүдһээ
Саһаар гэнтэ шэдэлжэ,
Һүрэг агта уруудаһаар
Һужааг шэбээ шэглэхэ.
Хэдэн үдэрэй хии бараан
Хээрын дээбэри хиисхүүлхэ,
Удаань наранай игаамсаар
Унаа морид сэнгэхэ.

СПОРТЛОТО

1990 оной апрелиин 22-то үнгэргэгдэһэн 16-дахи тиражай дүнгүүдые «Союзспортлото» нэгэдэл согсолбо.

«45-һаа 6-ень тааха спортлото». 1.631 396 билет ороо. Зургаан номер хэншье таабагүй, табан номер (24 карточка) таагшад —2.940 түхэриг, дүрбэн номер (1.924 карточка) тааһан хүнүүд —38 түхэриг, гурбан номер (33.675 карточка) таагшад 3 түхэриг абаха байна.

«36-һаа 5-ень тааха спортлото». 17.519 441 билет ороо. Табан номер (37 карточка) таагшад —10.000 түхэриг, дүрбэн номер (8.766 карточка) тааһан хүнүүд —91 түхэриг, гурбан номер (243.173 карточка) таагшад 6 түхэриг абаха.

16-дахи тиражай биледүүдээр, 7-дохиһоо 16-дахи тираж хүрэтэр хабаадаһан 10 тиражай биледүүдээр шүүбэринүүд майн 12-һоо 1990 оной июниин 12 болотор түлэгдэхэ.

(ТАСС).

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

КПСС-эй Центральна Комитедэй Генеральна секретарь, СССР-эй Президент Михаил Сергеевич Горбачевой Ураалай ажалша коллективүүдтэ хэһэн уулзалгануудһаа бэшэгдэһэн тоосоон «Үгээ ойлголсолго— хубилган шэнэдхэлгын түшэг тулгуури» гэһэн гаршагтайгаар номерто тунхаглагдаба.

Колхознигуудта, совхозуудай, хамтабариин хүдөө ажахынуудай, эдеэ хоолой промышленностиин хүдэлмэришэдтэ, саад ургуулагшадай нэгэдэлнүүдэй гэшүүдтэ, республикын бүхы ажалшадта КПСС-эй обкомой, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гаргаһан Хандалга номерой нэгэдэхи хуудаһанда байха.

«Һайн байдалтай һунгуулиин округууд гэжэ байгаагүй юм» гэжэ гаршагтай А. Субботиной интервью номерой гурбадахи хуудаһанда барлагдаба.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета

Концерт засл. арт. БурАССР, дипломанта Всероссийского конкурса им. М. Глинки Валентина Косенко и солистки оперы Людмилы Терещенко — в 19.

Бурятский драматический театр имени Х. Намсараева

Хазаар хара һахал (Черная борода)— в 19-30.

Русский театр драмы

Новые похождения знаменитых котов — в 12, Лолита — в 19-30.

«Дружба»

Сборник мультфильмов — в 9-50, Четыре мушкетера (2 серии)— в 11-20, 21-10, Четверо против Кардинала — в 14, Под принуждением — в 15-30, 17-20, 19-20.

«Прогресс»

Красный зал — Семья (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал — Короткое замыкание — в 9-40, 13-50, 21-30, Псы — в 11-40, 15-50, Мудрая царица Мандухай (2 серии)— в 18-10.

«Октябрь»

Говори смело — в 9-40, 11-20, 13, 14-40, 16-20, 18, 21-30.

«Эрдэм»

Мультфильмы — в 9-40, 12-40, Несуразные каникулы — в 11-10, 14-10, Маленькая Вера (2 серии) — в 15-40, 18-20, 20-50.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Радуга»— телевизионно баримтата фильм. 10.05—«Завтра выйдешь?»—үхибүүдтэ зорюулагдаһан фильм (Узбекфильм). 11.10 — Эртэ урда сагай аялга дуунай концерт. 12.00—«Ажамидарьш, Газар!» 13.30— Время. 16.45— РСФСР-эй арадуудай амар үгын хүгжэмэй зохёол. 17.30—«Алас-Дурна зүг»— кинокурнал. 17.45 —«Образ»— аха классай һурагшадта зорюулагдаһан уран зохёолой дамжуулга. 19.00 — «Партнер»— худалдаа наймаанай һонин. 19.30— Время. 20.00—«Хани барисаанай замууд»— Анда хотонуудай бүхэдэлхэйн үдэртэ зорюулагдаһан концерт. 20.30—«Аистенок Кич»— мультфильм. 20.40 — Режиссер Л. Луковай фильмүүд. «Два бойца» (Ташкентын киностуди). 22.00 — Время. 22.50—«Инаг дуран тухай» концерт. 23.25— Хоккей. Түгэсхэлэй мүрысөөндэ хабаадаһан командануудай наадан. 02.00 — Телевизионно һонинуудай албан (02.25 час. хүрэтэр).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Рембрандт. Офорт. 9.35, 10.35— Түүхэ. 6-дахи класс. Эртэ урдын Греци тухай домогууд. 10.05—«В начале было...»— эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 11.35, 12.35 —Түүхэ. 9-дэхи кл. 70-дахи—80-дахи онуудай хүдэлмэришэдэй хүдэлөөн ба Россида марксизмын дэлгэрүүлэгдэжэ эхилэлгэ. 12.05—«Эжы, аба бидэ гурбан». 13.05—«Короли и капуста»— телефильм. 2-дохи сери. 14.15—17.00 — Забһарлалга.

УЛААН-ҮДЭ. 17.00—«Ночью в театре»— мультфильм. 17.10— «Не умирай — никогда» — баримтата фильм. 18.00— Буряад хэлэнэй телевизионно хэшээл. 18.35— Илалтын 45 жэлэй ойдо. «Илагшад» (буряадаар). 19.25 —«Танай гэртэ болохо баяр ёһолол»— телевизор харагшадай бэшэгүүдээр зохёогдоһон амаршалга-концерт. 19.55 — Буряад ороной һонин. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15— Мэдээсэлэй программа. 22.00—«Хани харилсаан». 23.30— Илалтын 45 жэлэй ойдо. «Николай Буянов. Итальян каприччио»— баримтата фильм. 24.00 — «Хани харилсаан» (үргэлжэлэл). 01.00 —«Бухарестский паспорт» — уран һайханай фильм

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08 зам. редактора—2-62-62. отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21. 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР, Директор 2-40-45.
Н-03434. Заказ № 99.